

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЛЮЛЬКА АЛЕВТИНА ВАСИЛІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри обліку
аналізу та аудиту,
д-р екон. наук, професор
_____ Є. Є. Іонін
«__» _____ 20__ р.

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ РОЗРАХУНКОВИХ
ОПЕРАЦІЙ**

Спеціальність 071 Облік і оподаткування

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Керівник:

В. В. Томчук, доцент кафедри
обліку, аналізу та аудиту,
канд. екон. наук

_____
(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Люлька А.В. Теорія і практика обліку та аналізу розрахункових операцій. Спеціальність 071 Облік і оподаткування. Освітня програма «Облік і оподаткування». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі досліджено особливості бухгалтерського обліку та аналізу розрахункових операцій. Охарактеризовано сутності дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємства та уточнено поняття цих видів заборгованостей з метою забезпечення більш ефективної діяльності підприємства, його прибутковості та недопущення кризових явищ на підприємстві. Запропоновано розглядати дебіторську заборгованість як суму зобов'язань, яку винні підприємству юридичні або фізичні особи на певну дату, що виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними. Розглянуто стан обліку та аналізу розрахункових операцій, проблеми та шляхи удосконалення. Обґрунтовано поетапний комплексний аналіз кредиторської заборгованості, який дасть змогу визначити стан розрахунків, а також обрати заходи щодо управління заборгованостями.

Ключові слова: облік, аналіз, розрахунки, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість.

Табл. 20, Рис. 21, Бібліограф.: найм. 60.

Liulka A.V. Theory and practice of accounting and analysis of settlement transactions. Specialty 071 Accounting and Taxation. Educational program "Accounting and Taxation". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022.

In the qualification (master's) work, the peculiarities of accounting and analysis of settlement transactions were investigated. The essence of the company's receivables and payables was characterized and the concept of these types of debts was clarified in order to ensure more efficient operation of the company, its profitability, and the prevention of crisis phenomena at the company. It is proposed to consider receivables as the number of obligations owed to the enterprise by legal or natural persons on a specific date, which arose due to business relations with them. The state of accounting and analysis of settlement operations, problems, and ways of improvement are considered. A comprehensive step-by-step analysis of payables is substantiated, which will make it possible to determine the state of settlements, as well as to choose measures for debt management.

Keywords: accounting, analysis, calculations, receivables, payables.

Tabl. 20, Fig. 21, Ref. 60.

З М І С Т

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ	7
1.1. Економічна сутність та форми розрахункових операцій	7
1.2. Розрахунки з дебіторами і кредиторами як об'єкт бухгалтерського обліку	13
1.3. Місце розрахунків в обліковій політиці підприємств	21
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ	27
2.1. Облік розрахунків з дебіторами	27
2.2. Облік розрахунків з кредиторами підприємства	32
2.3. Удосконалення обліку розрахункових операцій	39
2.4. Автоматизація обліку розрахункових операцій	46
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ	52
3.1. Аналіз розрахунків із дебіторами	52
3.2. Аналіз розрахунків з кредиторами	59
3.3. Напрямки удосконалення аналізу розрахункових операцій	64
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	76
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тривалий стан падіння економіки в Україні, зумовлений кризовими явищами суто економічної природи, політичної нестабільності, вад правничої і судової систем, призвів до погіршення платоспроможності і платіжної дисципліни у виконанні зобов'язань перед постачальниками продукції. Сукупність факторів дії і бездіяльності в економіці країни створює загрозу переходу стадії кризи у хронічне банкрутство і бідність, що супроводжуються різким зниженням мотивації високопродуктивної праці, затримками виплати поточних зобов'язань, у тому числі з оплати праці. Названі фактори створюють системний вплив і становлять загрозу фінансовій безпеці підприємств.

Процес забезпечення результативності будь-якої організації вимагає постійної уваги та ефективних дій з боку менеджменту. Нині система сталого розвитку економічних відносин постала перед спричиненими COVID-19 та повномасштабною війною новими загрозами. Бізнес-структури змушені знаходити нові інструменти вирішення нагальних проблем із метою уникнення соціально-економічних загроз і зменшення ризиків втрати капіталу. Для цього керівництву підприємств необхідно здійснювати пошук ефективних інструментів управління діяльністю з метою зниження ризиків впливу несприятливих чинників зовнішнього середовища, що в сьогоденні умовах підвищує актуальність ефективного використання фінансових інструментів, одним із яких є розрахункові операції.

Проблемам даного питання присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них Ф.Ф. Бутинець, М.Д. Білик, С.В. Візіренко, І.О. Власова, Є.В. Дубровська, О.С. Корнієнко, Л.В. Кручак, Л.А. Костирко, М.Ю. Медведєв, А.А. Мазаракі, В.В. Смачило, О.В. Олійник, М.С. Пушкар, О.І. Степовик, М.П. Хохлов, П.Я. Хомин, О.А. Шевчук, К.В. Шкріба, М.Ф. Ван Бред, Р.К. Мертон, Д. Стоун, К. Хітчинг та багато інших.

Разом з тим, вивчення наукових праць та практика господарської діяльності свідчать про те, що деякі з теоретичних положень відносно

трактування розрахунків, дебіторської та кредиторської заборгованості є дискусійними, а ряд важливих аспектів їхньої організації та методики обліку і аналізу потребують удосконалення.

Об'єктом дослідження є розрахункові операції ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» в системі бухгалтерського обліку і аналізу.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних положень обліку і аналізу розрахункових операцій.

Мета дослідження. Метою дослідження є теоретичне та практичне обґрунтування обліку та аналізу розрахункових операцій.

Завдання дослідження. Реалізація мети вимагає постановки і вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретичні положення щодо економічної природи розрахунків, форми розрахунків з метою посилення їх об'єктної ідентифікації в обліку та аналізі;
- удосконалити дефініцію «дебіторська заборгованість»;
- обґрунтувати класифікацію розрахункових операцій для підвищення інформативності облікових даних в економічному аналізі;
- розглянути методологічні складові облікової політики в частині здійснення розрахунків підприємств, функціонуючих в умовах ризиків;
- розкрити організацію облікового процесу розрахункових операцій базового товариства;
- визначити напрями удосконалення методики бухгалтерського обліку та аналізу розрахункових операцій;
- оцінити програмні продукти та обґрунтувати використання продукту BAS Бухгалтерія;
- окреслити види аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості в системі управління підприємством;
- дослідити склад і структуру дебіторської та кредиторської заборгованості з урахуванням положень вітчизняних стандартів бухгалтерського обліку;
- розробити методику комплексного економічного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості.

Методи дослідження. Основою дослідження є загальнонаукові, спеціальні методи пізнання, методи теоретичного узагальнення, групування і порівняння, методи конкретизації, аналіз, синтез, абстрагування.

Наукова новизна дослідження полягає у поглибленні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій з удосконалення бухгалтерського обліку та економічного аналізу розрахункових операцій.

Основні положення наукової новизни полягають у наступному:

- удосконалено дефініцію «дебіторська заборгованість», що розглядається як сума зобов'язань, яку винні підприємству юридичні або фізичні особи на певну дату, що виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними;
- удосконалено методіку комплексного аналізу кредиторської заборгованості, основним завданням якої є виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та запобігання його банкрутству.

Практичне значення отриманих результатів полягає у зростанні якості облікової інформації щодо розрахунків підприємства з його дебіторами і кредиторами, зміцненні договірної і розрахункової дисципліни, підвищенні відповідальності за дотриманням платіжної дисципліни, скороченні дебіторської та кредиторської заборгованості, прискоренні оборотності обігових коштів, отже, поліпшенні фінансового стану підприємства.

Апробація результатів дослідження. Основні та окремі аспекти кваліфікаційної (магістерської) роботи здійснювалась шляхом публікації статті у фаховому журналі «Наука і техніка сьогодні. Серія: Економіка». 2022. № 11(11) та тез доповідей у збірнику матеріалів XIV Міжнародної науковопрактичної конференції молодих учених та здобувачів освіти «Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах глобалізації економіки» (Луцьк, 5 листопада 2022 року).

Структура роботи. Кваліфікаційна (магістерська) робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних посилань, додатків. Загальний обсяг роботи становить 82 сторінки. Робота містить 21 рисунок та 20 таблиць, 15 додатків. Список використаних посилань нараховує 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

1.1. Економічна сутність та форми розрахункових операцій

Облік та аналіз розрахункових операцій в сучасних реаліях економічного середовища на підприємствах України зумовлюють необхідність подолання кризових явищ та запровадження інноваційних методів управління. У зв'язку з наявністю значних сум дебіторської та кредиторської заборгованості діяльність більшої частини підприємств практично паралізована, підприємства не мають можливості нормально функціонувати, оскільки дебіторська заборгованість спричинює відволікання коштів з обігу та призводить до кризи взаємних не платежів, яка стримує розвиток ринків збуту і негативно впливає на економіку країни [7].

Без сумніву, розрахунки – один із масштабніших фактів господарського життя кожного підприємства. Саме вони характеризують стан погашення зобов'язань (в межах дебіторської та кредиторської заборгованості), забезпечують безперервність здійснення господарської діяльності, впливають на основні показники оцінки фінансового стану підприємства (ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість тощо). Однак, слід зауважити, що розрахунки не завжди пов'язані з рухом коштів (негрошові розрахунки, відстрочення платежу, аграрна розписка тощо). Тобто, їх сутність проявляється не лише через готівковий чи безготівковий рух грошових коштів, а й з іншими об'єктами бухгалтерського обліку. Тому в умовах ризиків ведення бізнесу та специфічних особливостей функціонування підприємств агробізнесу набирає актуальності проблема інтегрованого обліку розрахунків, формування облікового забезпечення складання інтегрованої звітності та, відповідно, задоволення запитів управління та інтересів стейкхолерів [9].

Так, відповідно ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України, Податкового кодексу, Цивільного кодексу, законів України «Про застосування реєстраторів

розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність» здійснюється регулювання розрахункових операцій [10, 38, 39, 41, 43, 59].

Поняття сутності «розрахунок» наведено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Порівняння сутності поняття «розрахунок» з різних точок зору

Критерій	Економічна сутність	Облікова сутність	Податкова сутність	Банківська сутність	Юридична сутність
Сутність поняття	Платіж	Визначення умов платежу	Облікові процедури суворо регламентовані державою	Платіж з метою повного або часткового погашення грошового зобов'язання	Рух грошових коштів
Форми прояву	Взаємовідносини з приводу погашення зобов'язань	Відображення дебіторської та кредиторської заборгованості	Надання інформації про нарахування та сплату податків податковим органам	Проведення розрахунків за валютні цінності та фінансові інструменти	Виникнення та погашення зобов'язань
Форми здійснення	Розмежування об'єкту та форми розрахунків	Облік руху фінансових потоків	База оподаткування	Здійснення платежів тільки за розпорядженням власника рахунка	Нормативне регулювання форми розрахунків, цінних паперів

Джерело: сформовано автором на основі [6, 15]

Наведені дані у таблиці представляють взаємозв'язок розмежування підходів до економічного трактування поняття «розрахунки» та форми прояву для цілей бухгалтерського обліку та оподаткування, права, банківської справи.

Слід зазначити, що сума дебіторської заборгованості, яка відображається в бухгалтерському обліку, фактично показує величину коштів, які вилучених з обороту підприємства і повинна розглядатись як стаття витрат. Сума кредиторської заборгованості, яка відображається в бухгалтерському балансі, показує величину кредиту, отриманого підприємством, і повинна розглядатись як стаття його доходів.

О.Ю. Акименко, М.Б. Жолобецька, В.С. Парминська зазначають, що дебіторська та кредиторська заборгованість – наслідок системи розрахунків між суб'єктами господарювання, а також фізичними особами, при якій виникає розрив часу платежу з моментом переходу права власності на товар, продукцію, роботу, послугу [1].

На думку авторів при визначенні виду заборгованості, слід визначити причину виникнення.

Враховуючи те, що розрахунки з постачальниками за товари, роботи, послуги належать до поточних зобов'язань підприємства, то, відповідно, кредиторська заборгованість - це грошовий обсяг поточного зобов'язання перед партнерами по комерційних операціях купівлі-продажу, який виникає у момент, коли зобов'язання не погашено у строк, тобто є результатом несвоєчасного його виконання, вимагає проведення відповідних розрахунків, і характеризує стан розрахунків за зобов'язаннями на будь-який момент часу. Тобто, розрахунки є однією з необхідних складових розподілу суспільного продукту та опосередковують його перехід з товарної форми в грошову та навпаки (рис. 1.1).

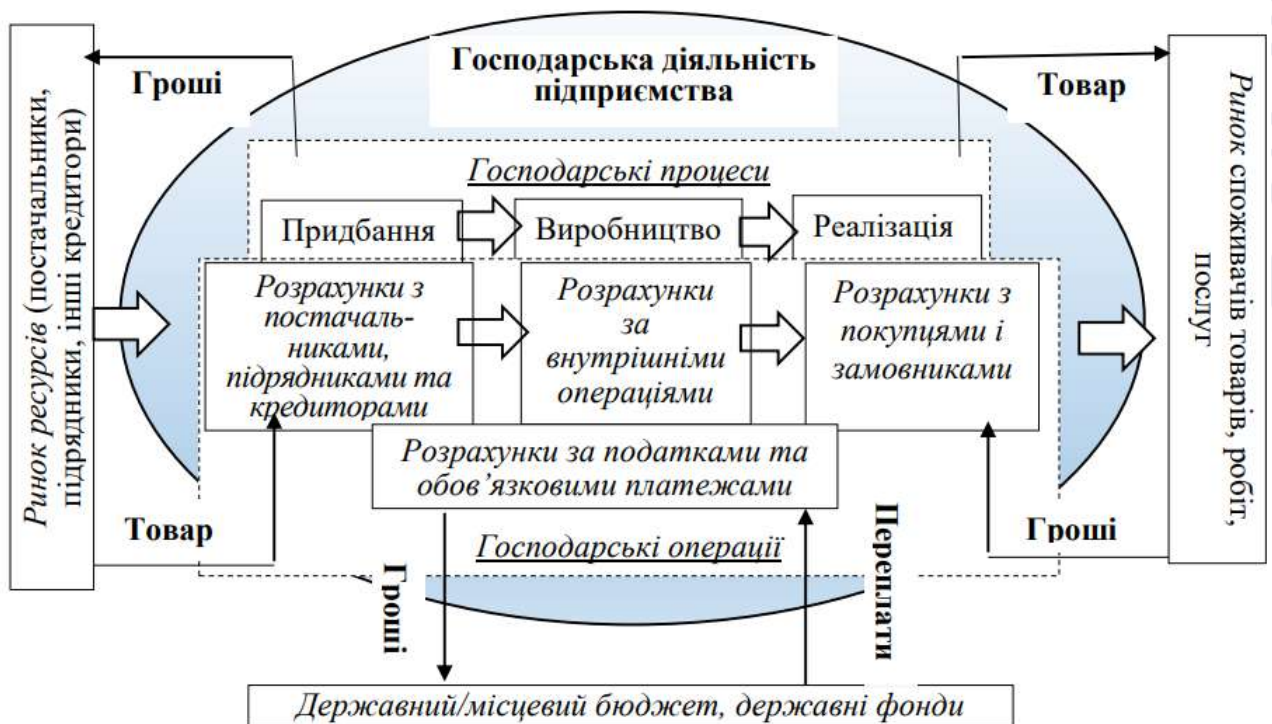

Рисунок 1.1 – Формування розрахунків в системі господарської діяльності

Джерело: сформовано автором на основі [1, 11]

Узагальнення сутності терміну «розрахунки», як системи взаємовідносин між суб'єктами господарювання, фізичними особами, які виникають у момент фактичного здійснення платежів, виплат (в тому числі в натуральній формі) та інших підстав припинення зобов'язання за господарськими та іншими операціями, наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Дефініції терміну «розрахунки»

№ з/п	Автори	Визначення
1	2	3
1	Бутинець Ф.Ф.	Розрахунки – грошові взаємовідносини, що виникають між підприємствами за операціями товарного та нетоварного характеру.
2	Мочерний С.В. Пантелесв В.П., Сніжко О.С.	Розрахунок – це сплата грошей за зобов'язаннями або документ, складений на основі розрахунку.
3	Мозолін В.П.	Під терміном «розрахунки» («розрахункові зобов'язання») розуміє виконання грошових зобов'язань. «розрахункові зобов'язання опосередковують здійснення платежів за передане майно (виконані роботи, послуги) або з інших підстав. Їх мета – належне оформлення передачі грошей з рук боржника в руки кредитора
4	Буряк І.О.	Розрахунки – здійснення платежів по грошових зобов'язаннях.

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Автори вважають, що добре організована, своєчасна і докладна бухгалтерська інформація про виникнення, протікання і припинення розрахункових відносин суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів має важливе значення для досягнення позитивних результатів у використанні всіх його ресурсів, для прискореного обороту коштів, а також для їх ефективного використання.

О.Ю. Акименко, М.Б. Жолобецька, В.С. Парминська звертають свою увагу, що, ні в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», ні в Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку не зазначається визначення терміну «розрахунки». Автори наголошують про необхідність регламентації вищезазначеного терміну, критеріїв визнання, оцінки, оскільки розрахункові операції є основними об'єктами обліку і в Плані рахунків налічується більше двадцяти спеціалізованих рахунків «Розрахунки з ...» для яких відведено два класи [1, 37].

Уміння правильно користуватися різноманітними нормативно-правовими актами дозволяє правильно організувати та побудувати облік та аналіз розрахунків з дебіторами та кредиторами, які суттєво впливають на успішність діяльності підприємств.

О.В. Тарасова та Н.О. Курдасова наголошують, що термін «розрахунки» потрібно розглядати в двох напрямках. Перший – це розрахунки за угодою, за якою сторони погашають свої зобов'язання за допомогою різних платіжних засобів, з іншого – виникають відносини з приводу грошових переказів через кредитні та банківські установи. Як правило, перерахування коштів за допомогою фінансово-кредитних установ виокремлюються в окрему сферу [54, с. 21].

Проаналізувавши теоретичні та методичні аспекти обліку розрахункових операцій сформуємо структурно-логічну схему (рис. 1.2).

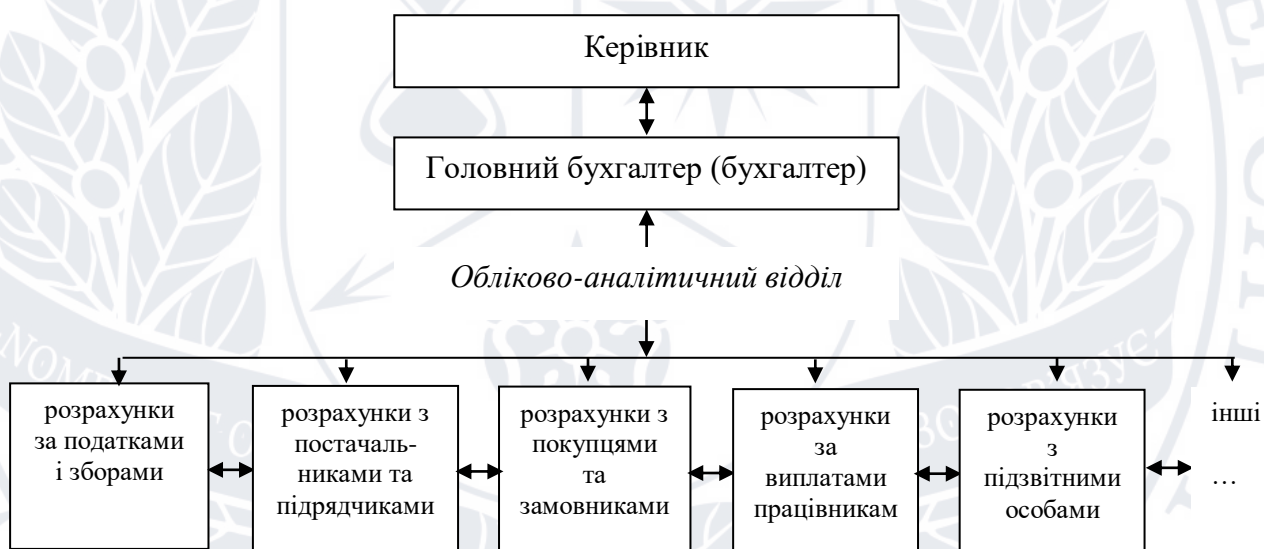

Рисунок 1.2 – Структурно-логічна схема розрахункових операцій

Джерело: сформовано автором на основі [16]

Вважаємо, що ефективна та раціональна організація обліку розрахункових операцій на підприємстві передбачає вибір методичних прийомів, способів і процедур організації та ведення обліку. Саме означені аспекти реалізуються в процесі формування облікової політики, яку ми детально розглянемо у п. 1.3.

О.В. Ярошевська, Ю.Г. Зіборова та А.С. Маковецька звертають свою увагу, що у розрахунках за товарними операціями превалює безготівкова

форма [60].

В наукових публікаціях приведено чотири форми розрахунків з діловими партнерами (рис. 1.3).

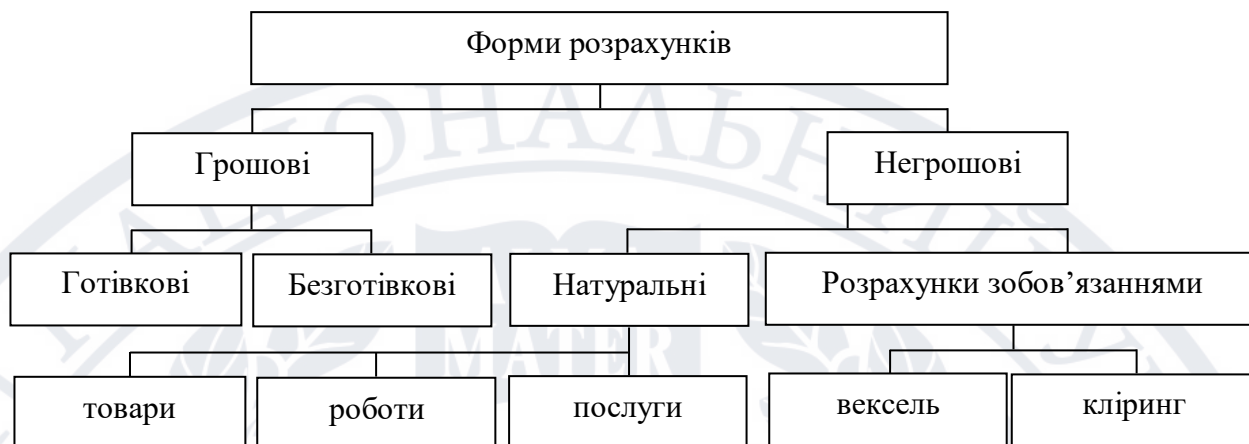

Рисунок 1.3 – Форми розрахунків з діловими партнерами

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Так, загальновідомо, що для виконання закладеної у господарську діяльність програми, до неї включено господарські процеси (як правило, це придбання, виробництво та реалізація). Внутрішньовиробничі процеси характеризуються здійсненням так званих «внутрішніх розрахунків», які на нашу думку включають розрахунки за оплатою праці, соціальним страхуванням, внутрішньогосподарські розрахунки тощо. І, відповідно, процес реалізації продукує виникнення розрахунків із споживачами виготовлених товарів, робіт та послуг. Схожої позиції дотримується М.В. Маркова [30], яка зазначає, що «кругообіг коштів організації характеризує економічну сутність і зміст розрахунків».

Незважаючи на популярність даного напрямку дослідження сутність безпосередньо розрахунків, як правило, не перебуває у полі зору дослідників.

Дослідники, приділяючи увагу розрахунковим операціям, відразу:

- 1) розглядають їх за безготівковою та готівковою формами здійснення, та не зважаючи на їх економічну природу;
- 2) розглядають їх в межах товарних та нетоварних операцій або тих же готівкових та безготівкових форм;
- 3) ототожнюють розрахунки з дебіторською та кредиторською

заборгованістю;

4) розглядають розрахунки як партнерську форму кредитування [50, с. 39].

Узагальнюючи вищевикладене, розглянемо основні етапи формування інформаційного забезпечення розрахункових операцій (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3 – Процес формування інформаційного забезпечення розрахункових операцій

Етап процесу	Коротка характеристика етапу
Визначення обліково-інформаційних потреб стейкхолдерів	Інформація потрібна, якого одержувачу, з якою точністю, з якою актуальністю і з якими часовими інтервалами
Збір і обробка інформації в частині розрахункових операцій	Відбір і визначення внутрішніх і зовнішніх інформаційних джерел, а також термінів; облік витрат на інформацію та користі від її отримання; скорочення, об'єднання, зв'язок або деталізація інформації
Передача інформації про стан розрахунків і можливі загрози та її інтерпретація	Вибір можливостей подачі інформації (графічно, в таблицях, в формулах), інтерпретація чисел і показників (розкриття причин і наслідків, пропозиція варіантів дій, заходів і правил прийняття рішень, проведення тренінгів
Зберігання інформації і її подальша раціональна обробка та використання	Вибір технічного оснащення для зберігання інформації і інструментарію зі сфери інформаційних технологій

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Процес формування ефективно діючої інформаційної системи підприємства, як можна побачити в таблиці 1.3, потребує на кожному етапі фахової підтримки від інтегрованої системи бухгалтерського обліку.

Таким чином, ефективність і результативність бізнесу нерідко знижуються через огріхи в організаційно-функціональній схемі діяльності підприємства. Найчастіше зустрічається відсутність виконання будь-якої функції, дублювання функцій, поєднання контролю і виконання в одній особі. Дублювання функцій – це комерційні служби підприємств.

1.2. Розрахунки з дебіторами і кредиторами як об'єкт бухгалтерського обліку

Протягом виробничого циклу кожне підприємство здійснює господарські операції з іншими суб'єктами підприємництва задля найшвидшої

реалізації своєї продукції, за рахунок розширення ринків збуту та збільшення обсягів продажу. Розрахунки з дебіторами та кредиторами є безумовним складником господарської діяльності підприємства.

З.М. Левченко зазначає, що різноманітність господарських відносин та розрахункових операцій із дебіторами та кредиторами зумовлює необхідність відповідного облікового супроводу та його організації [25].

На думку Ю.М. Лачінова [26], об'єкти бухгалтерського обліку мають власні характерні ознаки (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4 – Характеристика об'єктів бухгалтерського обліку

Активи підприємства		Джерела формування активів	
Характеризуються формою	Мають певну форму фізичну та економічну	Існує порядок оцінки	Власною вартістю не володіють. Оцінка здійснюється на основі тих об'єктів, з приводу яких виникають відносини
Можуть бути визначені просторі	Мають певне місцезнаходження	Наявність адресної спрямованості	Визначені адресою взаємодії – власні, залучені, кому адресовані
Існує порядок оцінки	Володіють власною вартістю	Причинність	Характеризуються причиною виникнення

Джерело: сформовано автором на основі [26]

Відповідно до наведених ознак бачимо, що розрахунки в межах дебіторської та кредиторської заборгованості визначені специфічними характеристиками та належать до об'єктів бухгалтерського обліку (рис. 1.4).

Таким чином, проведене дослідження дозволяє визначати розрахунки в межах дебіторської та кредиторської заборгованості як об'єкт бухгалтерського обліку та відповідно відображати їх в активі або пасиві підприємства.

Проте, незважаючи на ясність доведення приналежності розрахунків до об'єктів бухгалтерського обліку вважаємо за доцільне уточнити тлумачення даного об'єкту (таблиця 1.5).

Без сумніву, розрахунки – один із масштабніших фактів господарського життя кожного підприємства. Саме вони характеризують стан погашення зобов'язань (в межах дебіторської та кредиторської заборгованості), забезпечують безперервність здійснення господарської діяльності, впливають на основні показники оцінки фінансового стану підприємства (ліквідність,

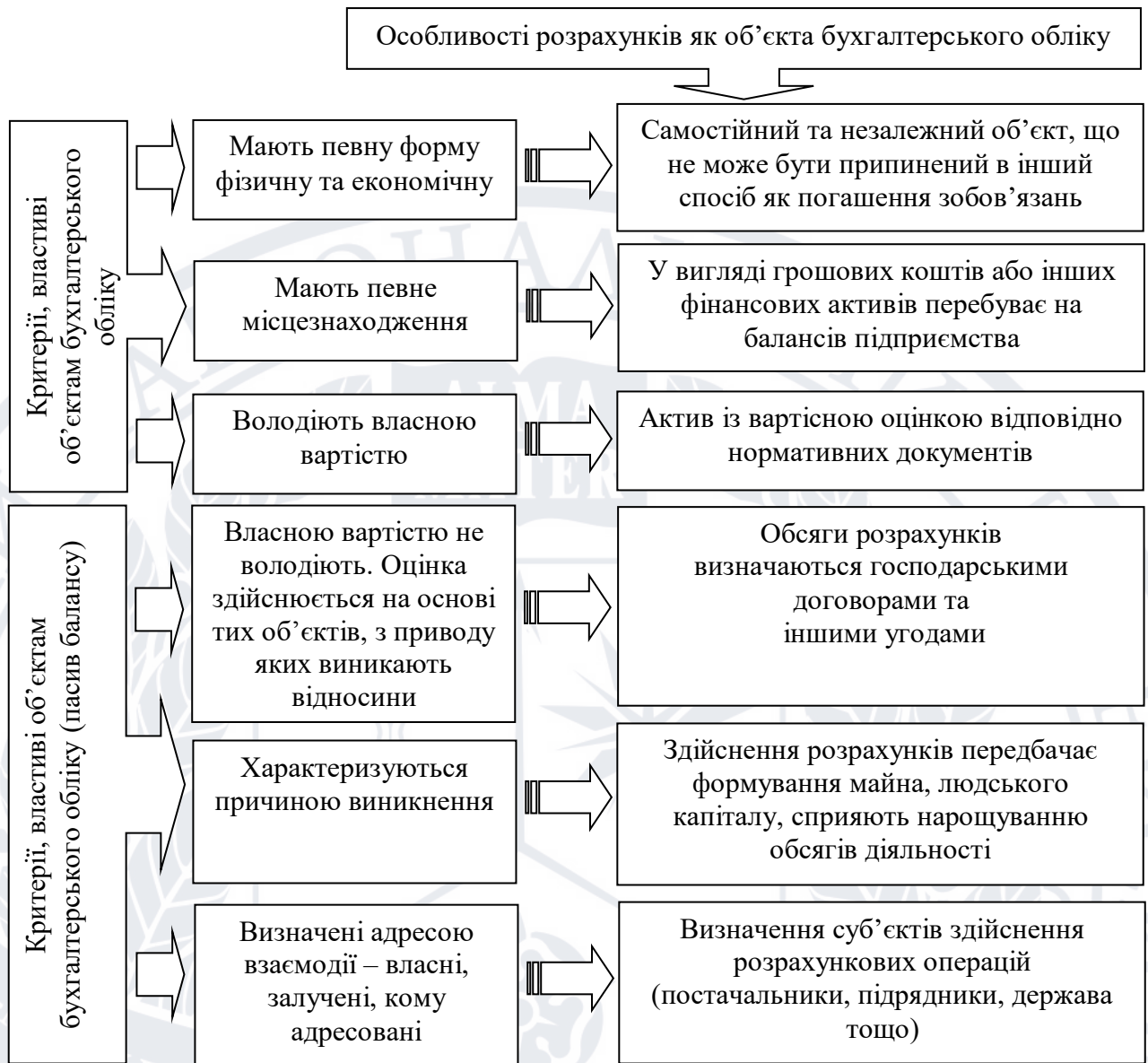

Рисунок 1.4 – Визначення особливостей розрахунків як об'єкта бухгалтерського обліку

Джерело: сформовано автором на основі [26]

Таблиця 1.5 – Тракткування понять «дебіторська заборгованість» та «кредиторська заборгованість» різними науковими діячами

№ з/п	Джерело	Тлумачення понять «дебіторська заборгованість» та «кредиторська заборгованість»
1	2	3
1	Н. Акімова	Борг, тобто зобов'язання, строк виконання якого настав
2	Л. Гангал	Кошти у розрахунках
3	В. Ганусич	Вкладення в обігові кошти
4	В. Шадрін	Ототожнює із зобов'язаннями (позикові кошти, інвестиції), а також із засобами, внесеними власником, передбачає зменшення економічних ресурсів

1	2	3
5	Метьюс М.Р. і Перера М.Х.,	Потенційна відмова від отримання доходу або зростання економічних ресурсів в наслідок реалізації події, обумовленої минулими господарськими операціями на користь інших контрагентів
6	В. Баскаков	Ознака платності на відміну від інших зобов'язань

Джерело: сформовано автором на основі [6]

платоспроможність, фінансову стійкість тощо).

Провівши дослідження, слід зауважити, що розрахунки не завжди пов'язані з рухом коштів (негрошові розрахунки, відстрочення платежу тощо). Тобто, їх сутність проявляється не лише через готівковий чи безготівковий рух грошових коштів, а й з іншими об'єктами бухгалтерського обліку.

Велике значення як об'єкта бухгалтерського обліку мають особливості утворення дебіторської та кредиторської заборгованостей (таблиця 1.6).

Таблиця 1.6 – Особливості утворення дебіторської та кредиторської заборгованостей

Особливості функціонування	
дебіторської заборгованості	кредиторської заборгованості
1	2
1) в широкому розумінні охоплює всі розрахунки підприємств постачальників з підприємствами покупцями і є передумовою кредиторської заборгованості	1) здатна «нав'язувати» визначений тип економічних відносин, оскільки її утворення зазвичай є прибутковим для одних підприємств і збитковим для інших
2) це відносно самостійне явище, оскільки грошова вимога на стягнення дебіторської заборгованості може бути переуступлена третій особі	2) кредиторській заборгованості притаманно заміщувати власні оборотні кошти підприємства
3) не співпадає за тривалістю існування з кредиторською	3) володіє якістю «виштовхувати» з господарського обороту банківські кредити (з причини дешевизни кредиторської заборгованості на відміну від банківського кредиту)
4) у більшості випадків відображає перехід оборотних засобів зі сфери виробництва у сферу обігу	4) відрізняється швидким розповсюдженням від підприємства до підприємства по ланцюгу взаємопов'язаних платежів, що викликає необхідність заліків взаємних вимог
	5) здатна трансформувати безготівкові розрахунки і змінювати способи платежів
	6) між виробництвом та неплатежами розташована проміжна «ланка» матеріальних оборотних засобів та запасів підприємства. Тому перш, ніж здійснити вплив на скорочення

	виробництва, прострочена кредиторська заборгованість активно впливає на скорочення матеріальних оборотних засобів та запасів. В цілому, на певному етапі прострочена частина кредиторської заборгованості здатна послабити фінансово-кредитну систему країни
--	--

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, інформація про вплив розрахункових операцій, зокрема з врахуванням ризиків розрахунків, на фінансові результати діяльності підприємства носить суттєвий характер для стейкхолдерів.

Причинами виникнення дебіторської заборгованості можуть виступати чинники мікрорівня, тобто внутрішні для кожного підприємства обставини. З одного боку, відвантажуючи продукцію покупцям в кредит, підприємство сподівається збільшити обсяг реалізації, залучити постійних клієнтів. З іншого боку, багато контрагентів вимагають передоплати при поставці товарів, сировини і матеріалів.

В процесі дослідження нами були виявлені основні причини виникнення дебіторської заборгованості у ТОВ «Транс-маркет», які наведено на рис. 1.5.

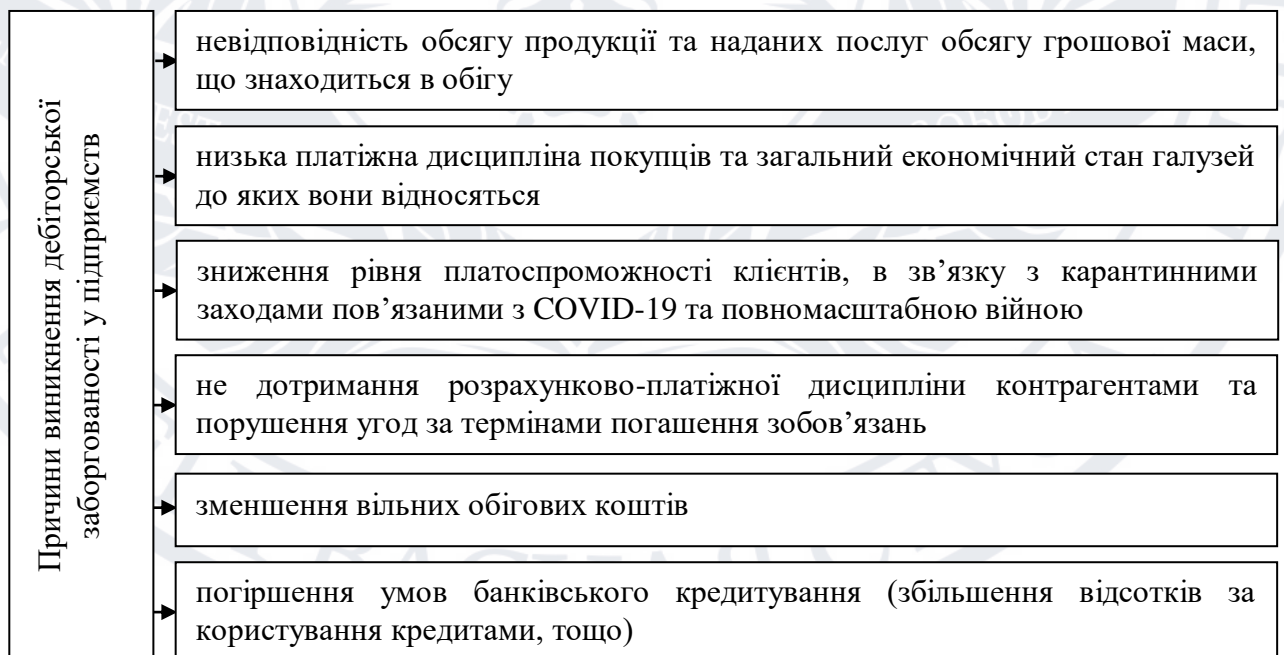

Рисунок 1.5 – Причини виникнення дебіторської заборгованості у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

Джерело: сформовано автором на основі [14] з авторським доповненням

В процесі дослідження нами було виявлено, що єдиний підхід до класифікації дебіторської заборгованості відсутній, тому уточнений варіант представлено в таблиці 1.7 [18].

Таблиця 1.7 – Класифікація дебіторської заборгованості

За термінами погашення	Довгострокова заборгованість, поточна заборгованість
За відношенням до обліку та відображенням у звітності	Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом Дебіторська заборгованість за виданими авансами Дебіторська заборгованість за розрахунками з покупцями і замовниками Векселі одержані Дебіторська заборгованість за внутрішніми розрахунками Інша дебіторська заборгованість
За своєчасністю та ступенем вірогідності погашення	Строкова (нормальна) Прострочена – сумнівна і безнадійна
За формою виникнення	Забезпечена, незабезпечена
За причинами виникнення	Виправдана, строк погашення якої не настав Невиправдана – прострочена, а також пов'язана з помилками під час оформлення документів і з порушенням умов договорів
За характером виникнення	Дебіторська заборгованість, що виникла в результаті операційної діяльності Дебіторська заборгованість, що виникла в результаті іншої діяльності
За економічним змістом	Товарна дебіторська заборгованість Нетоварна дебіторська заборгованість

Джерело: сформовано автором на основі [18]

Поділ за класифікаційними ознаками дебіторської заборгованості надає можливість визначити обсяги майбутніх економічних вигод за відвантаження продукції (робіт, послуг), раціонально планувати фінансові ресурси підприємства, виявити порушення розрахунків з дебіторами та успішно здійснювати управління роботою підприємства в цілому.

Вважаємо, що формулювання науковців про те, що дебіторська заборгованість може бути представлена лише у формі грошових коштів є неповним, оскільки вона може бути представлена ще й у формі інших активів, також не відзначено наявності фактору часу, який у результаті впливатиме на класифікацію дебіторської заборгованості.

Ми сформуваємо власне визначення дебіторської заборгованості, а саме: це сума зобов'язань, яку винні підприємству юридичні або фізичні особи на певну дату, що виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними.

Якщо з дебіторською заборгованістю усе зрозуміло, то тепер постає питання: що перебуває у складі кредиторської заборгованості?

В сучасному бухгалтерському законодавстві зобов'язання розглядаються як кредиторська заборгованість.

Тому, характеризуючи кредиторську заборгованість зауважимо, що її прийнято відділяти від суми усіх зобов'язань (що навіть передбачено фінансовою звітністю). Тому, основною ознакою, на яку слід звертати увагу при виокремленні елементів кредиторської заборгованості є ознака платності, яка їм не характерна, на відміну від інших зобов'язань.

У бухгалтерському обліку виділено такі основні види кредиторської заборгованості (рис. 1.6).

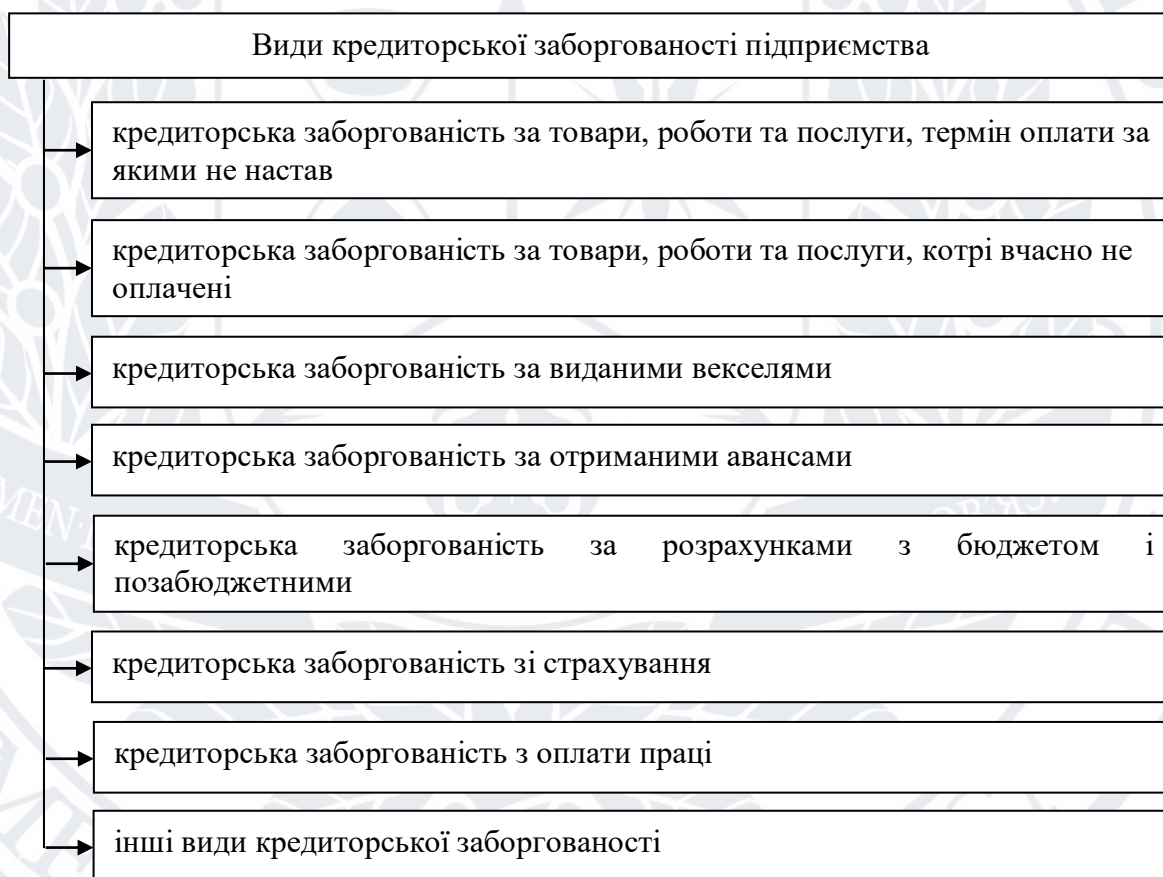

Рисунок 1.6 – Види кредиторської заборгованості підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [19]

Зобов'язання є правовою основою виникнення більшості розрахунків, що виникають на основі договорів.

Так, підготовча частина укладання договору проявляється в прийнятті

рішення про його укладання та направленні оферти (пропозиції укласти договір) однієї зі сторін. Наступний крок – на основі акцепту (прийняття пропозиції) відбувається укладання договору, що і продукує виникнення зобов'язань. Таким чином, в разі виникнення зобов'язань, етапи здійснення угоди та місце у ній розрахунків можна представити графічно (рисунок 1.7).

Рисунок 1.7 – Зв'язок розрахунків та заборгованості в умовах виконання договірних зобов'язань

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Можна зробити висновок, що, по суті, господарське життя підприємства – безперервний процес виникнення та припинення зобов'язань. Зобов'язання виникають як у самого підприємства перед агентами та контрагентами. У такому випадку підприємство виступає боржником. З іншого боку, перед підприємством мають заборгованість інші суб'єкти. Тоді розрахунки здійснюватимуться на користь підприємства.

Недосконалість організації обліку дебіторської та кредиторської заборгованостей суб'єктів підприємництва призводить до збільшення їх суми і погіршує фінансовий стан підприємства.

Підсумовуючи вищевикладене видно, розрахунки з дебіторами і кредиторами як об'єкт бухгалтерського обліку на думку А.В. Гевчук виступають елементом управлінської інформаційної системи, яка продукує

формування та інтерпретацію усього масиву інформації, наданої різними підсистемами (аналітичною, обліковою, контрольною) для ефективного управління (додаток Д) [11].

Так, інформація про кредиторську та дебіторську заборгованість входить до забезпечення аналізу фінансового стану підприємства в частині оцінки ліквідності та платоспроможності та оцінки рівня боргової безпеки.

Зауважимо, що дослідження розрахункових операцій в цілому (одночасне комплексне дослідження усіх елементів розрахункових операцій, як об'єкта бухгалтерського обліку) практично не зустрічається. Як було зазначено вище, дослідники зупиняються, як правило, лише на окремих їх елементах. Проте площиною нашого дослідження є сукупність усіх елементів, які інтегруючись (об'єднуючись у єдине ціле) утворюють узагальнений об'єкт – розрахункові операції.

Таким чином, ринкові відносини вимагають підвищеної уваги до розробки теоретичних, організаційних та методичних аспектів бухгалтерського обліку та економічного аналізу з метою наближення їх до реального стану відображення всіх фактів та явищ господарського життя, одним з яких є розрахунки підприємств. Виділення даного проблемного питання зумовлене також відсутністю єдності позицій науковців на визначення об'єктів бухгалтерського обліку; недостатнім висвітленням сутності та особливостей розрахунків як об'єкту бухгалтерського обліку.

1.3. Місце розрахунків в обліковій політиці підприємств

Облікова політика підприємства є складовою системи обліку, яка створює чіткий механізм функціонування цієї системи через організацію обліку, правила, прийоми та методи ведення обліку, визначення документального забезпечення, графіку документообігу, платіжної дисципліни тощо.

Це зумовлено тим, що наразі технологічна складова облікової політики представлена у системі нормативного регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності, однак такі її напрями як методологічна та методична складова залишаються нерозкритими у достатній мірі.

Посилення впливу (через самостійність вибору облікової політики) на забезпечення ефективності облікового процесу та повноти і достовірності розкриття у звітності інформації про майновий і фінансовий стан підприємства підтверджується досвідом країн з розвинутою ринковою економікою.

Дослідження питання формування облікової політики підприємства вимагає сьогодні розвитку теоретико-методологічних, організаційно-методичних та практичних положень, зокрема це стосується: упорядкування понятійного апарату, удосконалення методики формування облікової політики, документального забезпечення процесу її розробки та формування, затвердження, врахування запитів стейкхолдерів тощо. Таким чином, окреслені проблемні питання потребують розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо проєктування та формування облікової політики підприємств, а також її впровадження в практичній діяльності суб'єкта господарювання.

Облікова політика не повною мірою задовольняє потреби самостійних суб'єктів, стейкхолдерів та окремих галузей в цілому. Це зумовлено специфікою функціонування галузі, умовами діяльності та ін. Чинна нормативна облікова регламентація не містить орієнтирів при формуванні облікової політики окремої галузі, враховуючи специфічну сукупність об'єктів обліку. Вважаємо, що функціональна мета облікової політики як фактора підвищення фінансових результатів діяльності підприємства значною мірою не реалізована, що викликає проблеми у фінансово-господарській діяльності й організації облікового процесу, веденні обліку.

На нашу думку, при формуванні облікової політики суб'єкта господарювання потрібно враховувати галузеві особливості діяльності підприємства, форму власності та організаційно-правову форма, обсяги та види діяльності тощо. Іншими словами, при розробці облікової політики підприємства керівництво повинно ухилятися від формального декларативного підходу формування облікової політики, а враховувати її важливість та значимість для досягнення цілей та завдань компанії в межах їх стратегії.

Таким чином, окреме підприємство має самостійно та індивідуально, враховуючи особливості специфіки своєї роботи, підходити до технологічної, методичної та методологічної складової облікової політики. Це забезпечить в майбутньому ефективність систему бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання, сприятиме забезпеченню достовірності та якості облікової інформації та звітних показників.

Облікова політика підприємства зумовлює ряд питань, які слід вирішити задля ефективного функціонування системи бухгалтерського обліку. Слід чітко визначити ким, як та в які терміни формується облікова політика суб'єкта господарювання, встановити відповідальних осіб за несвоєчасне та несумлінне формування облікової політики та її дотримання.

Тому, розробці облікової політики в частині розрахунків з дебіторами та кредиторами слід врахувати наступні моменти: повноту та оперативність документування відповідних операцій, розробку та контроль за дотриманням норм платіжної дисципліни та договірної політики підприємства, періодичності та порядку звірок заборгованостей, а також форми та змістовне наповнення бухгалтерської звітності щодо розрахунків.

Отже, проведені дослідження дозволило нами виділити наступні етапи формування облікової політики: 1) вивчення загальних засад структури та функціонування суб'єкта господарювання та основних показників його діяльності; 2) здійснення аналізу реального стану бухгалтерського обліку на підприємстві; 3) формування основних завдань облікової політики, зокрема в частині розрахункових операцій; 4) ідентифікація об'єктів бухгалтерського обліку; 5) виявлення та якісний і кількісний аналіз чинників впливу на формування облікової політики; 6) встановлення багатоваріантності методів обліку та вибір оптимального підходу, встановлення їх впливу на фінансові результати діяльності підприємства; 7) офіційне затвердження розробленої облікової політики; 8) реалізація положень сформованої облікової політики в діяльність підприємства; 9) здійснення наступного контролю та внесення при потребі змін до облікової політики підприємства. Саме такий підхід до формування облікової політики суб'єкта господарювання дозволить

спростити процедуру її розробки та забезпечить повноту врахування особливостей діяльності підприємства, що мають вагоме значення з позиції організації та ведення бухгалтерського обліку.

Включаючи окремий елемент розрахунків (з вище перерахованих об'єктів бухгалтерського обліку) до положення (наказу) про облікову політику, бухгалтер повинен визначити до кожного з них:

- 1) документальне забезпечення господарських операцій,
- 2) графік документообігу,
- 3) бухгалтерські об'єкти та рахунки,
- 4) розрізи аналітичного обліку,
- 5) методи обліку (методики нарахування резервів, методи оцінки об'єктів забезпечення розрахунків, договірних зобов'язань, умови використання резервів та забезпечень майбутніх витрат і платежів тощо),
- 6) специфіку розкриття інформації про складові розрахунків як інтегрованого об'єкту обліку у бухгалтерській звітності,
- 7) показники інтегрованої звітності підприємства.

Ідентифікація складових розрахунків є елементом облікової політики, що може використовуватись для розробки робочого плану рахунків, кодифікатора розрахункових операцій, зокрема для цілей управлінського обліку та подальшого представлення у складі інтегрованої звітності.

А.В. Гевчук виділяє з метою управління ризиками розрахунків підприємств торгівлі наступні елементи облікової політики (табл. 1.8). Виокремлені положення облікової політики дозволяють врахувати вплив господарських ризиків на результати здійснення розрахункових операцій та мінімізувати негативний вплив від настання таких ризиків [11].

Відзначимо, що наразі у чинному законодавстві відсутня норма щодо проведення перевірки взаємних розрахунків, тому вважаємо за доцільне закріплювати у договорах купівлі-продажу норму згідно якої сторони мають складати Акт звірки заборгованості (відсутності заборгованості). Окрім цього на самому підприємстві відповідальна за ведення напряму розрахунків особа повинна мати графік таких звірок та формувати відповідні звіти. За умови

Таблиця 1.8 – Елементи облікової політики підприємства торгівлі для управління ризиками розрахунків

Елемент облікової політики	Характеристика
1	2
Договірна політика	Врахування положень договірної політики, які є факторами впливу на рівень ризику розрахункових операцій
Платіжна дисципліна	Визначення особливостей касової дисципліни підприємства. Ідентифікація обмежень задля уникнення ризиків, інструментів платежу тощо
Документообіг розрахункових операцій	Визначаються суб'єкти ведення документообігу, первинні документи, зведена документація Рух інформації, стейкхолдери
Система аналітичного обліку	Повинна враховувати основні класифікаційні ознаки розрахунків підприємств торгівлі (товарні, внутрішні, некомерційні, за господарськими договорами, з кредиторами, з дебіторами) та напрями розкриття інформації про ризик менеджмент таких розрахунків в інтегрованій звітності підприємства (соціальна, екологічна)
Резерви та забезпечення	Формуються відповідно до ризику за видами розрахунків з поділом на активні, пасивні резерви та резерви капіталу. Визначається методика розрахунку
Передбачені зобов'язання/активи	Виділяються об'єкти за видами розрахунків задля обліку ймовірних наслідків ризиків таких розрахунків
Гарантії та забезпечення надані/одержані	Виділяються об'єкти за видами розрахунків, які піддаються впливу ризиків у розрахункових операціях
Інвентаризація розрахунків	Виділяються об'єкти інвентаризації за видами розрахунків, періодичність проведення перевірки

Джерело: сформовано автором за [11]

невиконання цих функцій слід передбачити відповідальність для посадової особи та здійснювати остаточний контроль за наявністю незакритих розрахунків на етапі звільнення працівника.

Таким чином, розроблені елементи облікової політики підприємств торгівлі в частині розрахунків в умовах ризик-орієнтованого управління та інтегрованого підходу до об'єкту обліку дозволять удосконалити облікове забезпечення управління ризиками розрахунків. Все це сприяє мінімізації негативних наслідків ризиків, підвищенню ефективності управління ризиками на основі якісного інформаційного ресурсу.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретичні основи обліку та аналізу розрахункових

операцій, ми дійшли таких висновків:

1. Узагальнено сутність терміну «розрахунки», як системи взаємовідносин між суб'єктами господарювання, фізичними особами, які виникають у момент фактичного здійснення платежів, виплат (в тому числі в натуральній формі) та інших підстав припинення зобов'язання за господарськими та іншими операціями.

2. Визначено, що розрахунки в межах дебіторської та кредиторської заборгованості як об'єкт бухгалтерського обліку відображаються в активі або пасиві підприємства.

3. Обґрунтовано поділ за класифікаційними ознаками дебіторської заборгованості, який надає можливість визначити обсяги майбутніх економічних вигод, раціонально планувати фінансові ресурси підприємства, виявити порушення розрахунків з дебіторами та успішно здійснювати управління роботою підприємства в цілому.

4. Облік дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства потребує значної уваги, що спричинено систематичними затримками взаємних розрахунків і призводить до погіршення фінансового стану та виробничо-господарської діяльності підприємства в цілому. Правильно організований облік дебіторської та кредиторської заборгованості надасть можливість заздалегідь передбачити та не допустити збільшення як дебіторської, так і кредиторської заборгованості, уникнути ризиків виникнення неплатежів.

5. Розроблені елементи облікової політики підприємств торгівлі в частині розрахунків до об'єкту обліку дозволять удосконалити облікове забезпечення управління ризиками розрахунків.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

2.1. Облік розрахунків з дебіторами

Зараз у світі в різних сферах людської діяльності відбуваються масштабні зміни та на кожному підприємстві стає актуальним питання дебіторської заборгованості, тому що фінансове становище будь-якого підприємства знаходиться у залежності від наявності та ефективного управління системою, котра займається дебіторською заборгованістю. Створення цієї системи не уникнути, оскільки дебіторська заборгованість має ризик неповернення, через це може виникнути втрата коштів у вигляді інфляції, можливе залучення кредиту банку для того, щоб відбувалася безперервна діяльність та на повернення заборгованості. Існуючим підприємствам потрібно покращувати ведення обліку, визначити шляхи ефективного управління цією системою.

Бухгалтерський облік розрахунків знаходиться в прямій залежності від видів договорів і способів їх оплати. До теперішнього часу поняття «оплата» недостатньо чітко визначено в законодавстві. В умовах планового розподілу фінансових і матеріальних ресурсів проблема законодавчого регулювання оплати товарів (робіт, послуг) практично була відсутня. Взаємовідносини підприємств будувалися як правило на основі договору постачання, згідно з яким відвантаження товарів і платежі за них здійснювалися на основі єдиного державного плану. Форми оплати, а також ціна та інше визначалися «зверху».

Облік боргових зобов'язань складає найважливішу частину системи бухгалтерського обліку, який починається з обліку взаємних боргів де основним видом боргових зобов'язань є дебіторська заборгованість. За економічним змістом вона, як об'єкт бухгалтерського спостереження – виступає елементом оборотного капіталу, що включає в себе суми боргів, належних підприємству від юридичних і фізичних осіб.

Дебіторська заборгованість є результатом господарських операцій підприємства, які відбулися в минулому, потребує оцінки, управління, відображення у звітності як елемента оборотних активів підприємства.

Як уже зазначалося у розділі 1, методологічною основою відображення в обліку дебіторської заборгованості є НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», згідно якого дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума [31].

Особливістю організації обліку розрахункових операцій із дебіторами є здійснення організаційних процедур у поєднанні та одночасному застосуванні методичних прийомів ведення обліку дебіторської заборгованості.

Для дотримання фінансової дисципліни дебіторська заборгованість повинна бути повністю задокументована та своєчасна. Торгові операції відображаються на рахунках протягом звітного періоду, в якому вони здійснюються [20].

Первинні документи повинні бути підготовлені на момент здійснення операції, а якщо це неможливо - відразу після її завершення (рисунк 2.1).

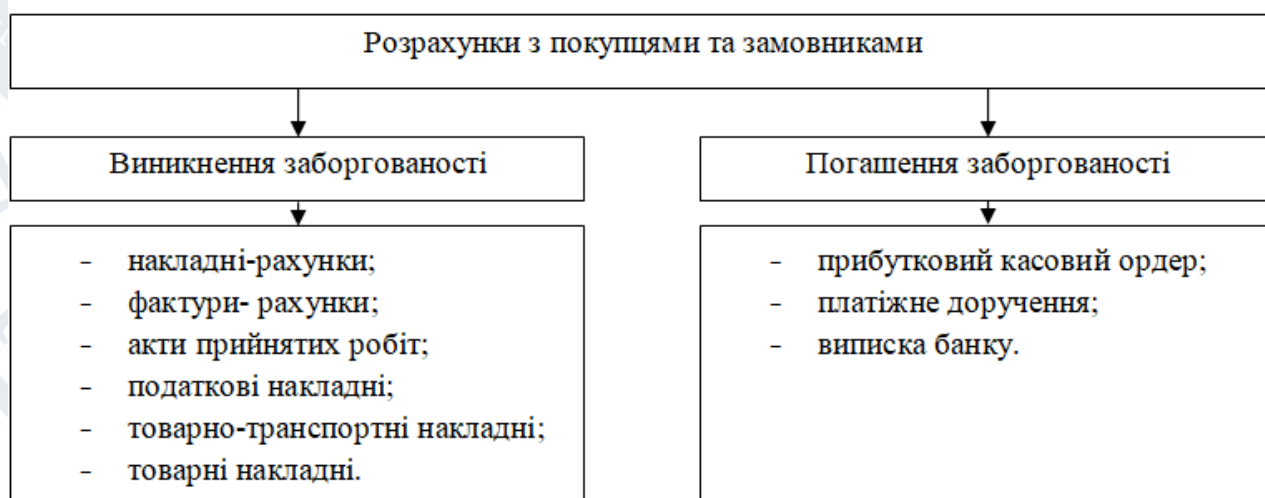

Рисунок 2.1 – Перелік документів при розрахунках з покупцями і замовниками

Джерело: сформовано автором на основі [19, 20]

Поточні розрахунки з покупцями і замовниками за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги обліковують на

субрахунках до рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»:

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;
- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»;
- 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» [50].

За дебетом рахунка 36 відображають продажну вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг. Вона включає ПДВ, акцизний податок та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів і включені у вартість реалізації.

За кредитом рахунка 36 показують суми платежів, що надійшли на рахунки підприємства у банках, до каси, та інші види розрахунків.

Залишок за рахунком 36 характеризує наявність заборгованості покупців і замовників за отриману ними продукцію (товари, роботи, послуги).

Побудова аналітичного обліку на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» повинна забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованість, не сплачену в строк. Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» ведеться за кожним покупцем та замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком. Наведемо в додатку Е кореспонденцію рахунків з відображення розрахунків з покупцями та замовниками у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ». На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», крім того, аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором.

Регістром аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками є відомість № 3.1, а синтетичного обліку – журнал № 3.

У процесі діяльності підприємства виникає поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг. Для обліку такої заборгованості передбачений рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами», який має 7 субрахунків [3, 20], характеристика яких наведена у таблиці 2.1.

За дебетом рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом – її

Таблиця 2.1 – Характеристика рахунків з обліку іншої поточної дебіторської заборгованості

Шифр та назва рахунку	Призначення рахунку	Первинний документ
Рахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами»	Облік авансів, наданих іншим підприємствам	Платіжне доручення, виписка банку
Рахунок 372 «Розрахунки з підзвітними особами»	Облік розрахунків з підзвітними особами. Сальдо субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим	Авансовий звіт з доданими виправдовуючими документами, довідки бухгалтерії, прибуткові та видаткові касові ордери, виписки банку тощо
Рахунок 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	Облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню	Довідка та розрахунок бухгалтерії, прибуткові касові ордери, виписки банку
Рахунок 374 «Розрахунки за претензіями»	Облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені контрагентам, а також за пред'явленими визнаними штрафами, пенею, неустойками	Претензія, комерційні акти, акт приймання вантажу, рішення судових органів, письмова згода постачальника на претензію, виписка банку
Рахунок 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»	Облік розрахунків за відшкодуванням підприємству завданих збитків у результаті нестачі і втрат від псування цінностей, нестачі та розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено	Протокол інвентаризаційної комісії, наказ керівника, документи, що підтверджують виникнення та погашення матеріальної шкоди, інвентаризаційні описи та звіряльні відомості, акти про брак, відомості на утримання збитків з винуватців із зарплати, дозволи керівництва про списання заборгованості тощо
Рахунок 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок»	Облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках	Договір між членами кредитних спілок, викатковий касовий ордер, платіжні доручення, накладна
Рахунок 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	Облік розрахунків за іншими операціями, зокрема розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), інші розрахунки	Прибутковий та видатковий касові ордери, акти виконаних робіт (послуг), прибуткові ордери, рахунок, накладна, виписка банку, розрахунково-платіжні відомості

погашення чи списання, сальдо означає наявність заборгованості дебіторів на початок чи кінець місяця.

Аналітичний облік розрахунків з різними дебіторами ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення та погашення, за позиками членам кредитних спілок – у розрізі членів спілки. Регістром аналітичного обліку розрахунків з іншими дебіторами є відомість № 3.2, а синтетичного обліку – журнал № 3.

Основна кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з іншими дебіторами наведена у додатку Ж.

Для обліку довгострокової дебіторської заборгованості передбачено рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» [3, 20].

Він містить субрахунки, на яких відображається довгострокова дебіторська заборгованість, зокрема:

181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»;

182 «Довгострокові векселі одержані»;

183 «Інша дебіторська заборгованість»;

184 «Інші необоротні активи».

За дебетом відповідних субрахунків рахунку 18 відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості, за кредитом – її погашення (списання). Сальдо на рахунку 18 означає наявність довгострокової дебіторської заборгованості на початок чи кінець місяця і відображається у балансі за рядком 1040.

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться з кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення та погашення.

Синтетичний облік за рахунком 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» здійснюється у журналі № 4, розділ № 2.

Основні бухгалтерські проводки з обліку довгострокової заборгованості наведені у додатку К.

Основні вимоги до визнання та оцінки резерву сумнівних боргів наведені в НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [31].

Чинне законодавство виділяє чотири основні причини виникнення безнадійної заборгованості:

- закінчення строку позовної давності;
- недостатність майна боржника для погашення боргу перед кредитором;
- дія форс-мажору;
- смерть або позбавлення волі фізичних осіб-боржників.

Для обліку резерву сумнівних боргів призначено контрактивний регулюючий рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». Величина резерву сумнівних боргів визначається виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на основі класифікації дебіторської заборгованості [3].

У наказі про облікову політику ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» зазначено, резерв сумнівних боргів нараховується щоквартально на дату складання балансу методом аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

Операції з нарахування і використання резерву сумнівних боргів узагальнюються у журналі № 3.

Для того, щоб списати безнадійну заборгованість, необхідно правильно документально оформити дану операцію. Дебіторська заборгованість, по якій закінчився строк позовної давності, списується за рішенням керівника підприємства. Сьогодні законодавством не передбачена конкретна форма такого рішення.

Основні бухгалтерські записи з обліку безнадійної заборгованості та резерву сумнівних боргів наведені у додатку Л.

Отже, виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів.

У Балансі суми дебіторської заборгованості відображаються в різних рядках залежно від її видів.

2.2. Облік розрахунків з кредиторами підприємства

Розрахункові операції здійснюються і за зобов'язаннями. Методологічні

вимоги до формування в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації про зобов'язання, а також принципи відображення зобов'язань у фінансовій звітності визначають НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», НП(С)БО 11 «Зобов'язання», НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти», НП(С)БО 26 «Виплати працівникам» [32, 33, 34, 35].

Зобов'язання - це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди [33].

Види кредиторської заборгованості ми детально розглянули у розділі 1.

Кредиторська заборгованість є одним із джерел формування засобів для підприємств і тому виступає складовою частиною господарських операцій економічних суб'єктів з погляду їх фінансової стабільності.

Відображення інформації про розрахунки з кредиторами на всіх етапах облікового процесу у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» представлено на рис. 2.2.

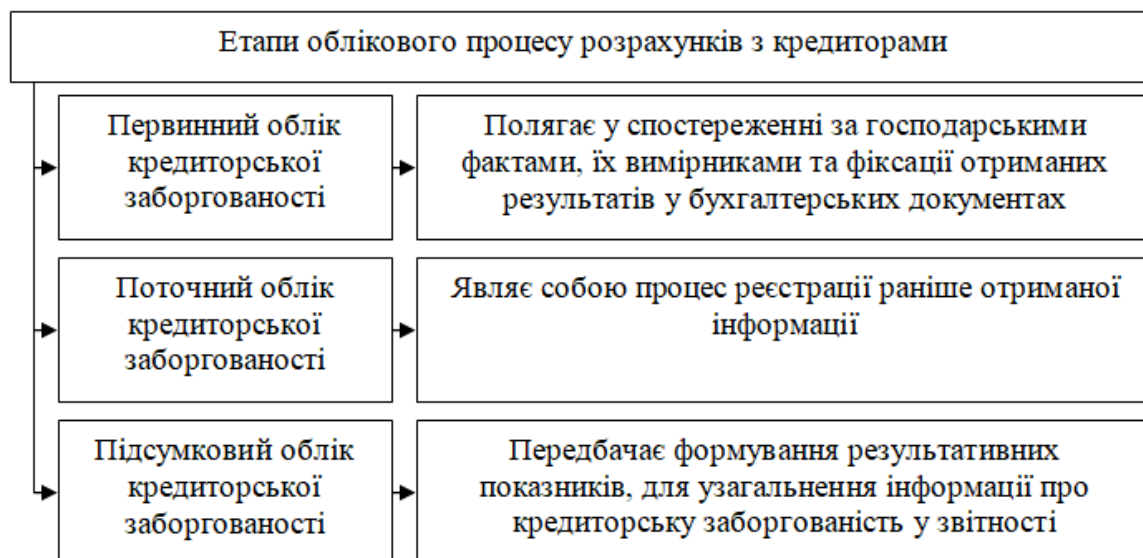

Рисунок 2.2 – Етапи облікового процесу розрахунків з кредиторами у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

Джерело: сформовано автором на основі [58]

У ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» більша частина операцій із зобов'язаннями виникає на підставі попередньо укладеного договору. Цей договір являє собою юридичне джерело договірних господарських зобов'язань.

Розрахунки з постачальниками і підрядниками – це взаємні розрахунки

підприємств за товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги [49].

Постачальники та підрядники – це підприємства, які відвантажують продукцію (виконують роботи, надають послуги) покупцям, тобто по відношенню до постачальників підприємства-споживачі завжди виступають покупцями їхніх товарно-матеріальних цінностей, різноманітних послуг, включаючи отримання електроенергії, газу, пари, води, автопослуг, послуг зв'язку, послуг з переробки матеріальних цінностей тощо [49].

Питання щодо необхідності оформлення первинних документів у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» не виникають. Найчастіше постають питання: які саме документи необхідно скласти в конкретній ситуації і як правильно їх заповнити?

У загальному обсяг первинної документації, пов'язаної з організацією обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками, представлений на рис. 2.3.

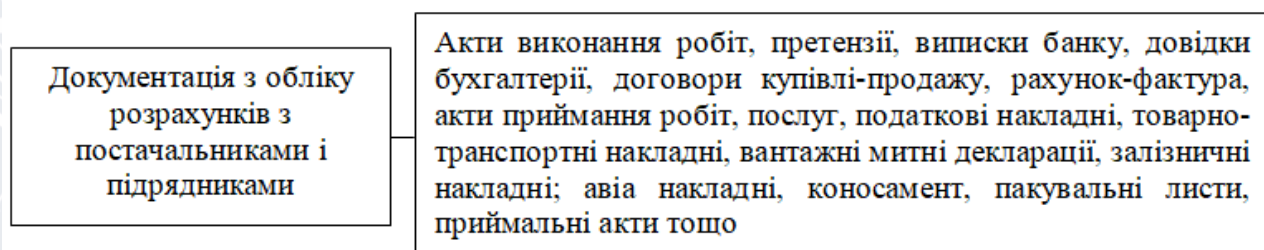

Рисунок 2.3 – Обсяг первинної документації з обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками

Джерело: сформовано автором на основі [50]

У ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги обліковується на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», субрахунках: 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» [3]. Цей рахунок є пасивним.

У кредит рахунка 63 обов'язково записується погашення заборгованість у сумі, яка вказується у документах постачальника (як оплата за матеріалами за договірними цінами, так і різного роду надбавки, збори, ПДВ, платежі за тару, тарифи за перевезення тощо).

У дебет рахунка 63 записуються погашення заборгованості, претензії постачальників і підрядників, перезарахування та ін.

Аналітичний облік розрахунків з постачальниками та підрядниками у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» ведеться в розрізі країн за кожним постачальником та підрядником, у розрізі кожного контракту, документа (рахунка) на сплату, в гривнях та у валюті, обумовленій у договорі.

Бухгалтерські записи з обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками наведені у додатку М.

Для обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками використовують Журнал 3 та Відомість 3.3 і Головну книгу.

З огляду на різні види податків і збори, а також через появу нових та ліквідацію раніше діючих, зміну ставок і терміну сплати бухгалтеру слід не лише бездоганно здійснювати первинний та аналітичний облік розрахунків за податками і зборами (обов'язковими платежами), а й постійно стежити за змінами щодо оподаткування, особливо в умовах воєнного стану. Діюча система оподаткування України визначається ПК України [2].

Для узагальнення інформації за всіма видами платежів до бюджету, в тому числі податків з працівників підприємства, використовується рахунок 64 «Розрахунки за податками і платежами».

За кредитом рахунка 64 відображають нараховані платежі до бюджету, за дебетом – належні до відшкодування з бюджету податки, їх сплата, списання тощо [20, 50].

Рахунок 64 «Розрахунки за податками й платежами» у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» має такі субрахунки:

- 641 «Розрахунки за податками»;
- 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»;
- 643 «Податкові зобов'язання»;
- 644 «Податковий кредит».

На субрахунку 641 «Розрахунки за податками» ведеться облік податків, які нараховуються та сплачуються відповідно до чинного законодавства (податок на прибуток, податок на додану вартість інші податки).

На субрахунку 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами» ведеться облік розрахунків за зборами (обов'язковими платежами), які справляються відповідно до чинного законодавства та облік яких не ведеться на рахунок 65 «Розрахунки з страхування».

На субрахунку 643 «Податкові зобов'язання» ведеться облік суми податку на додану вартість, визначену, виходячи із суми одержаних авансів (попередньої оплати) за готову продукцію, товари, інші матеріальні цінності та нематеріальні активи, роботи, послуги, що підлягають відвантаженню (виконанню).

На субрахунку 644 «Податковий кредит» ведеться облік суми податку на додану вартість, на яку підприємство набуло право зменшити податкове зобов'язання.

До субрахунка (рахунка другого порядку) 641 «Розрахунки за податками» відкриваються аналітичні рахунки (рахунки третього порядку) за кожним видом податкового платежу, платником яких, згідно з чинним законодавством, є підприємство.

Первинними документами є податкова накладна, розрахунково-платіжна відомість.

Аналітичний облік розрахунків за податками й платежами ведеться окремо за кожним видом податку, збору, внеску.

Типові господарські операції та кореспонденція рахунків з обліку розрахунків за податками та платежами наведені в додатку Н.

Операції з нарахування та сплати податкових зобов'язань підприємства відображаються в облікових регістрах під час надходження первинних документів або підсумками за місяць.

Для обліку розрахунків за податками й платежами використовують Журнал 3 та Відомість 3.6 і Головну книгу.

Для ведення обліку розрахунків за зборами (внесками) на обов'язкове державне соціальне страхування призначений рахунок 65 «Розрахунки за страхуванням».

За кредитом рахунка 65 відображаються нараховані зобов'язання за страхуванням (єдиний соціальний внесок), за дебетом – погашення

заборгованості та витрачання коштів страхування на підприємстві.

Порядок справляння та використання зборів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та на інші види страхування регулюється чинним законодавством [3].

Рахунок 65 «Розрахунки за страхуванням» має чотири субрахунки, оскільки 653 виключено.

На субрахунок 651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування» ведеться облік розрахунків за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо.

На субрахунок 652 «За соціальним страхуванням» ведеться облік розрахунків з Фондом соціального страхування України за збором на обов'язкове соціальне страхування [20].

На субрахунок 654 «За індивідуальним страхуванням» ведеться облік розрахунків зі страховими організаціями по індивідуальному страхуванню персоналу підприємства, за їх письмовими дорученнями, у разі добровільного страхування, з нарахованої їм заробітної плати страхових внесків за договорами та по обов'язковому страхуванню, що встановлюється законодавством.

На субрахунок 655 «За страхуванням майна» ведеться облік розрахунків за страхуванням майна підприємства та майна працівників підприємства. Такі страхові платежі підлягають перерахуванню страховим організаціям.

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків за страхуванням узагальнена у додатку П.

Аналітичний облік ведеться за кожним видом зборів і відрахувань, по страхувальниках та окремих договорах страхування. Синтетичний облік ведеться у Журналі 5.

Основою для нарахувань і утримань є заробітна плата. Оплата праці є одним із регуляторів ринку праці та зайнятості. З'ясовано, що вона залишається основним джерелом доходів населення і відіграє провідну роль у системі мотивації праці. Облік розрахунків з персоналом здійснюється на рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам».

Рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» - пасивний, балансовий, розрахунковий і має три субрахунки: 661 «Розрахунки за заробітною платою», 662 «Розрахунки з депонентами», 663 «Розрахунки за іншими виплатами» [3, 20].

За кредитом субрахунку 661 «Розрахунки за виплатами працівникам» відображається нарахована заробітна плата всьому персоналу підприємства.

За дебетом субрахунку 661 «Розрахунки за заробітною платою» відображається виплачена заробітна плата, премії, депонована заробітна плата, а також суми утримання податків, платежів за виконавчими документами, вартість одержаних матеріалів, продукції та товарів в рахунок заробітної плати, утримання податку з доходів фізичних осіб, військовий збір та інші утримання із сум оплати праці персоналу.

Аналітичний облік розрахунків з персоналом ведеться за кожним працівником, видами виплат та утримань у «Розрахунково-платіжній відомості» (ф. № П-49). Вона виконує подвійну функцію: 1) здійснюються розрахунки з робітниками та службовцями; 2) є формою аналітичного обліку до субрахунку 661 «Розрахунки за заробітною платою» [50].

Із заробітної плати працівника здійснюються податкові та інші утримання (профспілкові внески, утримання за виконавчими листами тощо) (рис. 2.4).

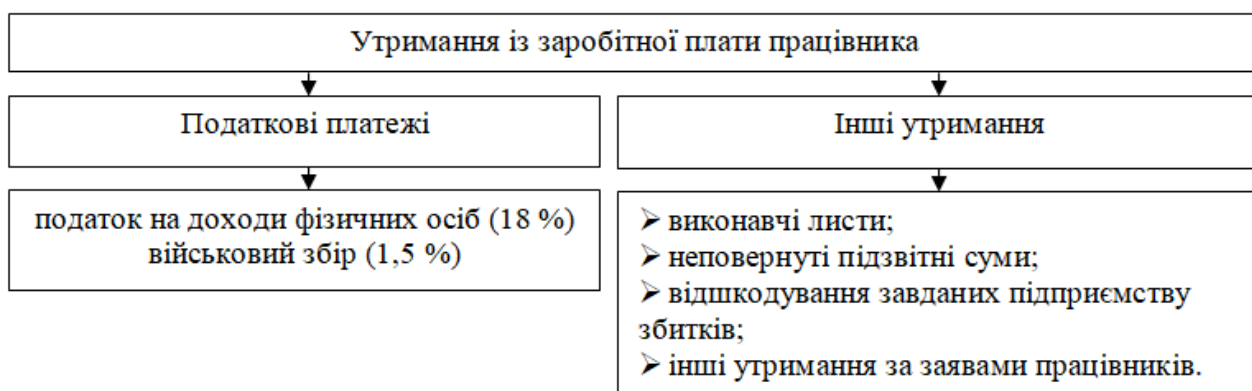

Рисунок 2.4 – Види утримань із заробітної плати

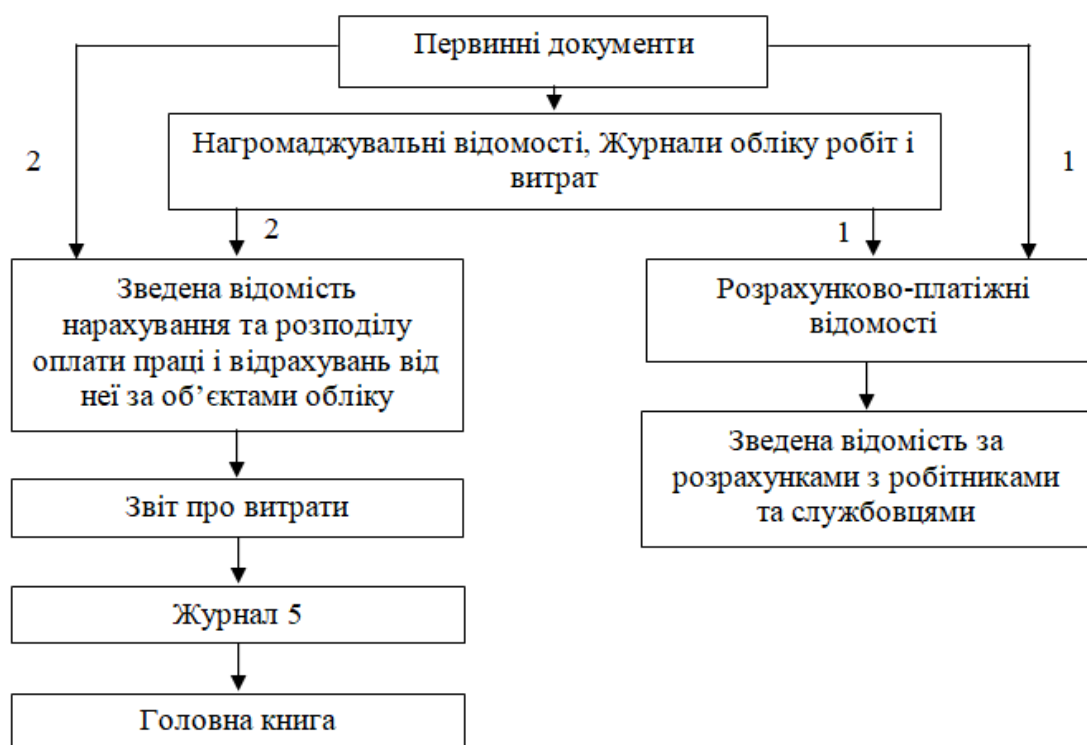
Джерело: сформовано автором на основі [20, 50]

Основні проводки по нарахуванню та утриманню із заробітної плати у

ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» представлені у додатку Р.

Підсистема облікового відображення розрахунків за виплатами працівникам містить всю необхідну інформацію про досліджуваний вид розрахунків, що дає можливість стверджувати про перспективу задоволення інформаційних потреб управлінського персоналу шляхом вивчення інформаційних потреб та відповідного налаштування облікового інструментарію [46].

Загальна схема документообороту з обліку праці та її оплати наведена на рисунку 2.5.

Примітка: 1 – розподіл оплати праці по аналітичних (особових) рахунках працівників;

2 - розподіл оплати праці по об'єктах витрат на виробництво.

Рисунок 2.5 – Загальна схема обліку оплати праці ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

Джерело: сформовано автором на основі [20, 50]

Синтетичний облік оплати праці ведуть у Журналі 5 та Головні книзі.

2.3. Удосконалення обліку розрахункових операцій

У сучасних умовах нестабільної економічної ситуації великого значення

на підприємствах набувають фінансово-розрахункові операції, оскільки вони характеризують собою розподіл і перерозподіл суспільного продукту, тобто перетворення його з товарної форми на грошову, й навпаки. У даному разі суб'єкти господарювання виступають постачальниками для одних і покупцями для інших. Тому виникає необхідність у розробленні деяких заходів щодо вдосконалення обліку розрахункових операцій.

С.В. Візіренко та К.В. Іваницький пропонують деталізувати рахунки обліку розрахунків з контрагентами субрахунками та аналітичними рахунками, які будуть актуальними при організації обліку розрахунків з контрагентами (додаток С) [8].

Автори вважають, що запровадження на практиці запропонованої деталізації рахунків обліку розрахунків з контрагентами сприятиме формуванню належного обліково-інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень щодо організації обліку розрахунків з контрагентами.

Для організації бухгалтерського обліку розрахунків із дебіторами З.М. Левченко пропонує систему комплексного поєднання організаційних процедур та методики обліку дебіторської заборгованості (рисунок 2.6) [25].

Автор наголошує, що комплексна система організації бухгалтерського обліку розрахунків із дебіторами в єдності методичних та організаційних аспектів дасть також змогу забезпечити вчасність та повноту погашення іншої дебіторської заборгованості [25].

Задля оперативної підготовки з найменшою трудомісткістю даних про дебіторську заборгованість за термінами погашення В.Д. Попова та В.І. Кузь вважають, що доцільно передбачити практичне застосування таких аналітичних рахунків: 361/1 «Розрахунки з вітчизняними покупцями і замовниками (термін погашення до 10 днів)»; 361/2 «Розрахунки з вітчизняними покупцями і замовниками (термін погашення від 10 днів 30 днів)»; 361/3 «Розрахунки з вітчизняними покупцями і замовниками (термін погашення від 30 днів 60 днів)»; 361/4 «Розрахунки з вітчизняними покупцями і замовниками (термін погашення від 60 днів 180 днів)»; 361/5 «Розрахунки з вітчизняними покупцями і замовниками (термін погашення від 180 днів 360 днів)». Наведений набір аналітичних рахунків є прийнятним також для інших

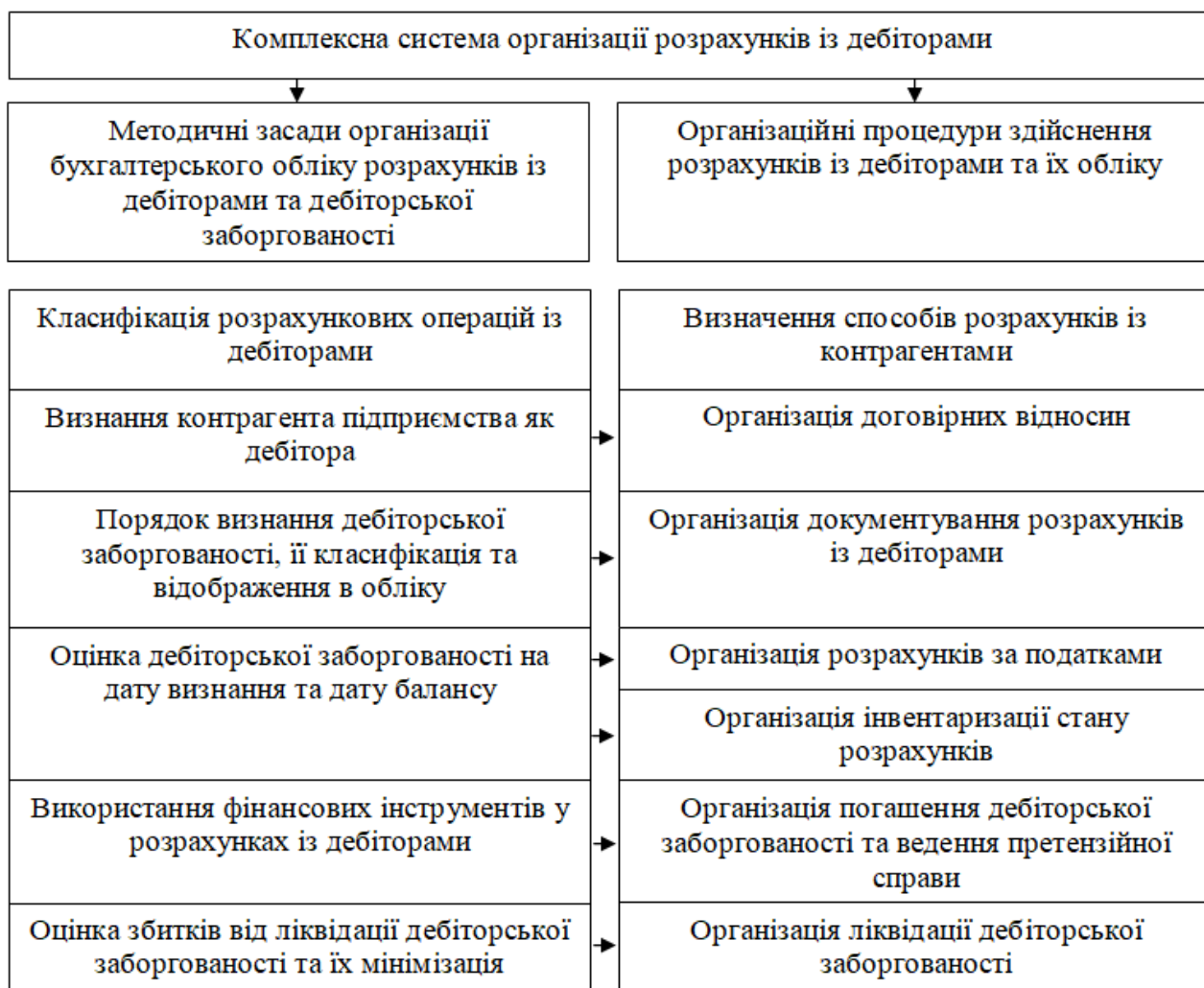

Рисунок 2.6 – Комплексна система організації обліку розрахунків із дебіторами

Джерело: сформовано автором на основі [25]

субрахунків синтетичного рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» [46].

На думку В.Д. Попової та В.І. Кузь, застосування запропонованої системи аналітичних рахунків з обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги передбачає таку послідовність виконання облікових операцій:

1) відображення визнаної та оціненої дебіторської заборгованості на відповідному аналітичному рахунку залежно від передбачених договірними відносинами термінів погашення;

2) виконання бухгалтерського контролю за термінами та повнотою погашення дебіторської заборгованості;

3) в разі встановлення фактів невчасності погашення здійснення переведення такої заборгованості до складу сумнівної з виконанням відповідного запису на бухгалтерських рахунках;

4) надання інформації про виникнення сумнівної заборгованості управлінському персоналу для вжиття заходів щодо її інкасації;

5) підготовка по закінченню звітного місяця на основі даних аналітичних рахунків управлінського звіту для визначення потенційних обсягів монетаризації дебіторської заборгованості на наступні звітні періоди та оцінювання платоспроможності [46].

О.О. Любар зазначає, що роботу із вдосконалення системи звітності підприємства щодо відображення його кредиторської заборгованості слід проводити у розрізі окремих її видів із метою визначення оптимального рівня деталізації статей такої заборгованості і визначення напрямів їх розшифровки у Примітках до річної фінансової звітності (таблиця 2.2) [28].

Таблиця 2.2 – Вирішення проблем бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості через удосконалення застосування елементів його методу

Елемент методу бухгалтерського обліку	Проблеми бухгалтерського обліку		
	Проблема ідентифікації	Проблеми оцінки	Проблеми класифікації
Баланс	Показник величини зобов'язань в балансі є результатом ідентифікації та оцінки зобов'язань		Відображення показників зобов'язань у звітності вимагає їх класифікації за строками погашення та видами цивільно правових відносин
Звітність	Форми звітності містять показники зобов'язань, зокрема, їх величину за кожним видом	Застосування принципу періодичності обумовлює проведення оцінки на дату балансу	

Джерело: сформовано автором на основі [28]

Автор наголошує, що впровадження запропонованих рекомендацій дасть необхідний імпульс і сприятиме зростанню якості облікової інформації щодо розрахунків підприємства з його кредиторами.

В.Д. Попова та Ю.І. Колотило звертають свою увагу про неприйнятність сучасними вимогами провадження господарських процесів та нинішніми тенденціями управління розрахунками з персоналом субрахунків до синтетичного рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам». В даному

контексті доцільно запропонувати наступні субрахунки до рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» (рисунок 2.7) [45].

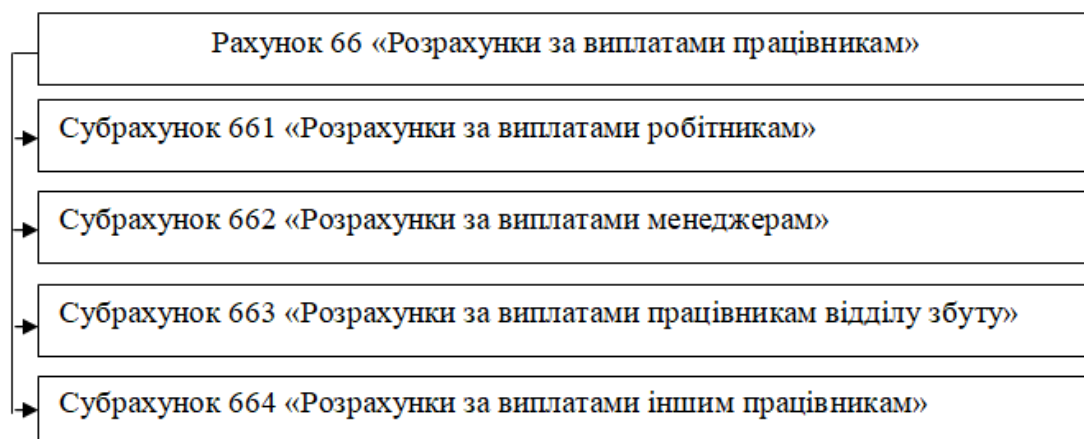

Рисунок 2.7 – Запропоновані субрахунки до рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»

Джерело: сформовано автором на основі [45]

Автори вважають, що інформація із наведених аналітичних рахунків надасть можливість управлінському персоналу відстежувати тенденції зміни величин заробітної плати в розрізі не тільки груп працівників, але й в розрізі видів виплат. Для прикладу збільшення питомої ваги заохочувальних виплат у загальній величині виплат може сигналізувати про необхідність підвищення окладів або ж розцінок за виконані працівниками операції [45].

Н.М. Малуґа, визначаючи перспективи побудови національної системи бухгалтерського обліку, адекватної до нових виробничих та соціальних відносин, наголошує на потребі розроблення концепції розвитку бухгалтерського обліку як теоретичного базису інституційної та реформеної перебудови. Складниками Концепції автор вважає [29]:

- удосконалення національної системи бухгалтерського обліку, що полягає у приведенні її у відповідність до вимог ринкової економіки з урахуванням стану світових фінансових ринків;
- оновлення нормативної бази бухгалтерського обліку через розроблення методичних вказівок з питань організації та звітності;
- удосконалення методології бухгалтерського обліку;
- становлення бухгалтерської професії через створення інституту професійних бухгалтерів України;

– підвищення кваліфікації бухгалтерських кадрів.

Зважаючи на відсутність концепції бухгалтерського обліку розрахункових операцій, запропоновано її відповідно до етапів облікового процесу (розрізняючи організацію обліку розрахункових операцій, ведення обліку розрахункових операцій та складання звітності). Окрім того, запропоновано поділяти ведення бухгалтерського обліку розрахункових операцій на принципи:

- 1) зумовлені економічним оточенням (суб'єкт господарювання, часовий період, грошовий вимірник);
- 2) сформовані середовищем бухгалтерського обліку (безперервність);
- 3) вимоги (превалювання сутності над формою, нарахування, послідовність, повнота, доказовість).

Запропонована концепція бухгалтерського обліку розрахункових операцій подана на рисунку 2.8.

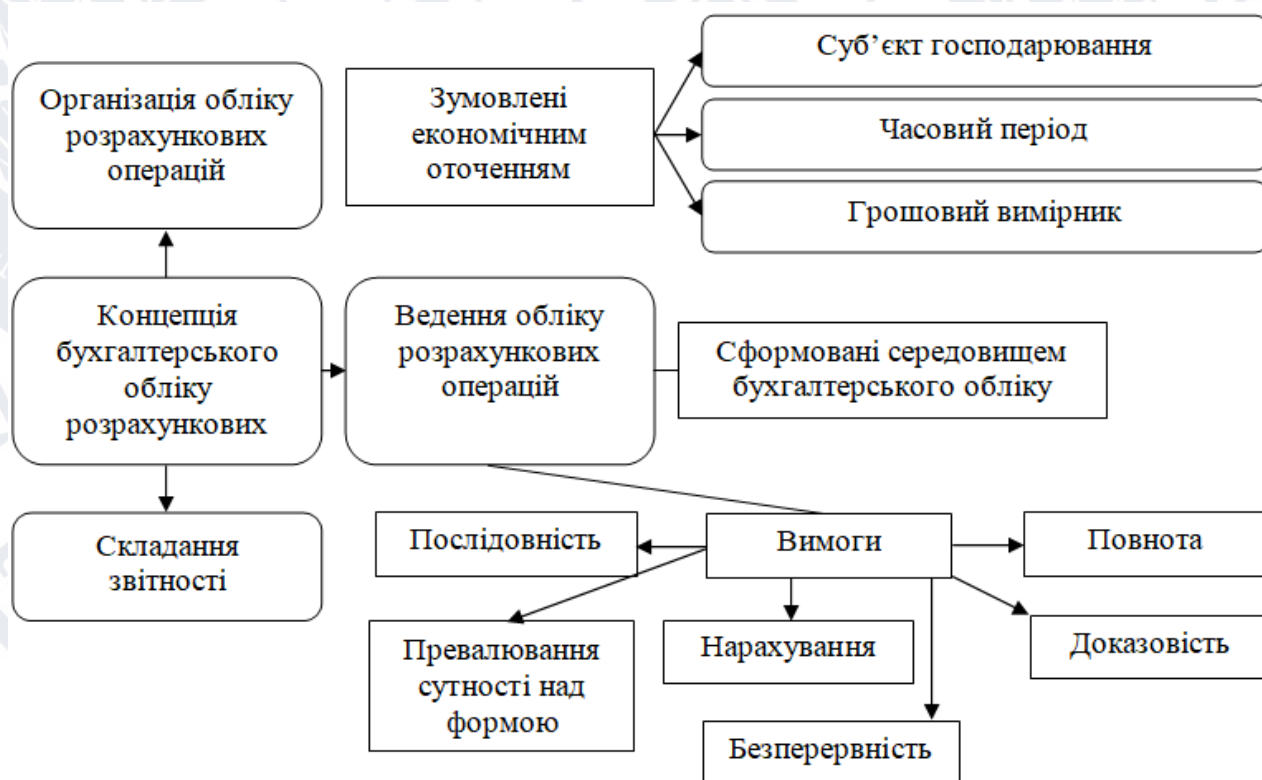

Рисунок 2.8 – Запропонована концепція бухгалтерського обліку розрахункових операцій

Джерело: сформовано автором на основі [29]

За допомогою наведеної концепції бухгалтерського обліку

розрахункових операцій буде забезпечено бухгалтерів обліковою інформацією:

- про загальні підходи до організації та ведення бухгалтерського обліку розрахункових операцій;
- про прийняття управлінських рішень щодо розрахункових операцій;
- допомагати користувачам бухгалтерської інформації в розумінні даних, які містяться в бухгалтерській звітності.

Доцільність виокремлення концепції бухгалтерського обліку розрахункових операцій зумовлена економічним оточенням та пояснюється тривимірністю навколишнього світу: будь-який об'єкт можна виміряти у просторі, часі та енергії. Тому факти господарського життя (ФГЖ) повинні стосуватися певного суб'єкта господарювання – ідентифікація у просторі; господарські операції відбуваються на певну дату, звітність складається за чітко визначений часовий проміжок (в умовах комп'ютеризації обліку це може бути не лише місяць, квартал або рік, а й день, декада, тиждень) ідентифікація у часі; окрім того, усі ФГЖ повинні бути виміряні у грошовому вимірнику (з можливим уточненням характеристик із застосуванням натурального та трудового вимірників). Принципи, сформовані середовищем бухгалтерського обліку, є об'єктивними за своєю сутністю, тоді як вимоги є більш суб'єктивними, саме ця група принципів найбільше змінюється зі зміною умов господарювання.

Концепція бухгалтерського обліку розрахункових операцій повинна базуватися на низці взаємопов'язаних фундаментальних концепцій, розвинених у межах теорії бухгалтерського обліку. А.В. Гевчук виділяє, бухгалтерському обліку розрахункових операцій правила його організації:

- відповідність нормативно-правовим актам у сфері регулювання бухгалтерського обліку розрахункових операцій;
- динамічність бухгалтерського обліку розрахункових операцій, постійне удосконалення облікового процесу, методології та техніки бухгалтерського обліку на основі комп'ютеризації та оптимізації затрат на ведення бухгалтерського обліку розрахункових операцій;
- використання принципів системного підходу (адаптивності,

адекватності, цілісності, структурності, взаємозалежності структури та середовища, ієрархічності та ін.) [12].

Вважаємо, що ці правила можуть бути уточнені з урахуванням специфіки умов господарювання певного підприємства та обов'язково зазначені з детальним поясненням сутності у наказі про облікову політику суб'єкта господарювання.

2.4. Автоматизація обліку розрахункових операцій

У теперішній час стрімкої глобалізації, посилення конкуренції, постійного розвитку інформаційних технологій ключову роль для будь-якого господарюючого суб'єкта відіграє швидкість та якість прийнятих управлінських рішень, які ґрунтуються на комплексній автоматизації даних бухгалтерського обліку. Автоматизація бізнес-процесів активно впроваджується та поглиблюється на всіх підприємствах, не залежно від розміру та форми власності, зокрема на тих, які у своїй діяльності опираються на далекоглядні стратегії зростання і розвитку. Тому актуальною є проблема необхідності виміру й оцінки ефекту від впровадження й використання того чи іншого програмного забезпечення, особливо на етапі його вибору. Однак ситуація ускладнюється широкими можливостями такого вибору, а також наявністю різнопланових підходів до оцінки ефективності проектів з автоматизації облікових робіт. Часто витрати на дорогі ІТ не окупуваються, а ризики, пов'язані з їх упровадженням, виявляються неочікувано високими та супроводжуються для підприємства додатковими витратами ресурсів. У цих умовах перед управлінцями постає питання виправданості інвестування коштів у спеціалізоване бухгалтерське програмне забезпечення [48].

Вагомий вклад у дослідження автоматизації бухгалтерського обліку на підприємствах, фіксації даних, внесли такі вчені, як О. Аксьонов, Л.Б. Анісіфоров, А.А. Барсегян, Л.Г. Бондаренко, Ф.Ф. Бутинець, Н.Е. Василевська, С.А. Гаркуша, О.В. Гелюх [13], Д.В. Долбнєва, В.В. Євдокимов [17], С.Ф. Івахненко, Ю. Кузьмінський [22], Д.Л. Лозинський, В.О. Осмятченко, В.Ф. Палій, Ф. Плешак, К.В. Сальнікова, К.Г. Скрипкін, В.В. Сопко та багато інших.

Однак, залишається актуальним питання вибору сучасних програмних продуктів та повної автоматизації бухгалтерського обліку вітчизняними підприємствами для ефективного розвитку власного бізнесу.

Впровадження автоматизованої форми бухгалтерського обліку реалізуються за допомогою програмних алгоритмів, які формують як вигляд реєстрів, так і послідовність облікових записів. Отже, особливістю комп'ютерних форм бухгалтерського обліку є те, що вони не існують без конкретної комп'ютерної програми.

Однією з переваг застосування автоматизованої форми обліку є налаштування програмного продукту під вимоги та потреби конкретного підприємства. Так, в процесі здійснення діяльності встановлюється не лише можливість доступу того чи іншого користувача до програми, а і сфера його функціональних можливостей. Автоматизований облік як послідовний процес отримання, узагальнення та зберігання облікової інформації можна представити наступним алгоритмом (рисунок 2.9).

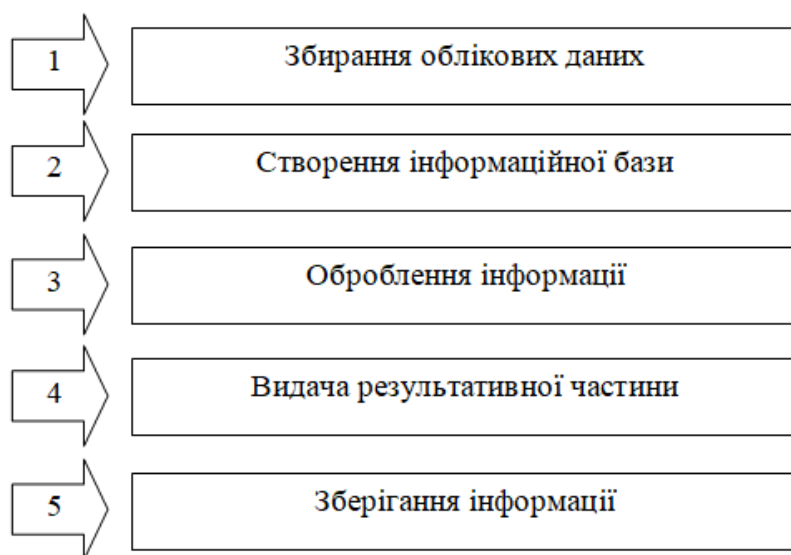

Рисунок 2.9 – Алгоритм формування електронної інформаційної бази бухгалтерського обліку

Джерело: сформовано автором на основі [36]

Тому, автоматизована форма бухгалтерського обліку інтегрує оперативний, бухгалтерський, статистичний облік у єдину систему.

Вітчизняний ринок програмних продуктів пропонує сьогодні низку

програмних продуктів для автоматизації бухгалтерського обліку, зокрема і розрахункових операцій. Серед них варто відзначити такі програмні продукти як: SAP Business One; Microsoft Dynamics NAV; ERP Cloud; OpenPro; IT-Enterprice; BAS Бухгалтерія; iFin; «Master: Бухгалтерія»; «Акцент»; TAXER; iFin; «Арт-Звіт Плюс» та багато інших. Разом з тим деякі програми є дуже дорогими і складними в користуванні, потребують додаткових витрат на сервісне обслуговування висококваліфікованими програмістами.

На досліджуваному підприємстві ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» для обліку розрахункових операцій використовують програмний продукт BAS Бухгалтерія.

BAS Бухгалтерія – сучасний програмний продукт, який дозволяє автоматизувати ведення всі ділянки бухгалтерського та податкового обліку, зокрема і розрахункових операцій. Це прикладне рішення також можна використовувати виключно для ведення бухгалтерського та податкового обліку, а завдання автоматизації інших служб, наприклад, відділу продажів, вирішувати спеціалізованими прикладними рішеннями BAS або іншими системами. До складу «BAS Бухгалтерії» включено план рахунків бухгалтерського обліку, що відповідає Наказу Міністерства Фінансів України. № 291 [20]. Склад рахунків, організація аналітичного, валютного, кількісного обліку на рахунках відповідають вимогам законодавства щодо ведення бухгалтерського обліку та відображення даних у звітності. За необхідності користувачі можуть самостійно створювати додаткові субрахунки і розрізи аналітичного обліку.

Основним способом відображення господарських операцій в обліку є введення документів конфігурації, що відповідають первинним бухгалтерським документам. Крім того, допускається безпосереднє введення окремих проводок [36].

У програмному продукті BAS Бухгалтерія автоматизовано облік операцій надходження та реалізації товарів і послуг. Під час продажу товарів виписуються рахунки на оплату, оформляються накладні і податкові накладні.

Всі операції з гуртової торгівлі враховуються у розрізі договорів з покупцями і постачальниками.

Для роздрібно́ї торгівлі підтримується як оперативне відображення роздрібно́ї реалізації, так і відображення продажів за результатами інвентаризації. Товари в роздрібі можуть враховуватися за цінами покупки або продажу. Нараховується акцизний податок з реалізації підприємствами роздрібно́ї торгівлі підакцизних товарів. Автоматизовано відображення повернень товарів від покупця і постачальнику. У BAS Бухгалтерія підтримується використання декількох типів цін, наприклад: «гуртова», «дрібногуртова», «роздрібна», «закупівельна» і т. п. Це спрощує відображення операцій надходження і реалізації та дає можливість застосувати широкий функціонал налаштувань, зокрема:

- налаштування рахунків обліку розрахунків з контрагентами для груп контрагентів, для окремих контрагентів або договорів;
- налаштування журналу документів з ієрархічним переглядом по контрагентах;
- виділення кольором документів з різними варіантами відбору;
- звітність по взаєморозрахунках.

Бухгалтерський облік розрахунків з постачальниками і покупцями можна вести в гривнях і іноземній валюті. Курсові різниці з кожної операції розраховуються автоматично. Розрахунки з контрагентами можна вести за договором у цілому або із вказівкою конкретних документів розрахунків. Спосіб ведення розрахунків визначається окремо для кожного договору.

Реалізовано облік руху готівкових та безготівкових коштів і валютних операцій. Підтримується введення і друк платіжних доручень, прибуткових та видаткових касових ордерів. Автоматизовані операції розрахунків з постачальниками, покупцями та підзвітними особами, внесення готівки на банківський рахунок й отримання готівки за грошовим чеком, придбання і продаж іноземної валюти, виплати (перерахування) заробітної плати, перерахування податків і внесків із заробітної плати. Під час відображення операцій суми платежів автоматично розбиваються на аванс і оплату. На підставі касових документів формується касова книга встановленого зразка.

BAS Бухгалтерія дозволяє формувати і реєструвати всі необхідні податкові документи: податкові накладні, додатки до них. У конфігурації реалізовано дві методики розрахунку податкової бази («першої події») з ПДВ: оперативний розрахунок при проведенні документів і відкладене визначення податкових зобов'язань/кредиту в кінці періоду. Для контролю коректності податкового кредиту, показаного при надходженні, ведеться облік запасів в розрізі податкових призначень їх придбання.

Функціональні можливості прикладного рішення програмного продукту BAS Бухгалтерія надає користувачам набір стандартних звітів, які дозволяють аналізувати дані залишків, оборотів рахунків і проводок у найрізноманітніших розрізах. Серед них оборотно-сальдова відомість, шахова відомість, оборотно-сальдова відомість по рахунку, обороти рахунку, картка рахунку, аналіз рахунку, аналіз субконто, обороти між субконто, зведені проводки, головна книга, діаграма [36].

Таким чином, автоматизація обліку розрахункових операцій із використання ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» програмного продукту BAS Бухгалтерія дозволяє вести облік господарських операцій підприємства по декількох типах цін, що спрощує відображення операцій надходження і реалізації. Для правильної обробки складних операцій доступний широкий функціонал налаштувань та наявність відомостей взаємних розрахунків з контрагентами, які дають змогу контролювати заборгованість підприємства та вчасно її погашати. Автоматизація обліку розрахункових операцій дає змогу оперативно вести їх аналітичний облік, зокрема, надає можливість у межах одного синтетичного рахунку одержати кілька різновидів аналітики.

Висновки до розділу 2

Результати дослідження стану обліку розрахункових операцій, основних напрямків його удосконалення дають можливість зробити такі висновки:

1. Дебіторська заборгованість є результатом господарських операцій підприємства, які відбулися в минулому, потребує оцінки, управління,

відображення у звітності як елемента оборотних активів підприємства. Розрахунки з дебіторами – процеси та господарські процедури, що становлять систему розрахункових операцій підприємства. Вона потребує комплексного підходу організації функціонування з урахуванням взаємозв'язку організаційних, юридичних, маркетингових, облікових, фінансових аспектів.

2. Фінансово-господарська діяльність підприємств призводить до виникнення багатьох видів зобов'язань та великої кількості кредиторів.

Кредиторська заборгованість має двоїсту юридичну природу: як частина майна вона належить підприємству на праві володіння чи навіть праві власності щодо отриманих позичкових грошей чи речей, визначених родовими ознаками; як об'єкт зобов'язальних правовідносин – це борги підприємства перед кредиторами, уповноваженими на витребування чи стягнення від нього зазначеної частини майна.

Досліджено, що облік розрахункових операцій у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» ведеться без порушень відповідно до вимог чинного законодавства.

3. Впровадження запропонованих рекомендацій дасть необхідний імпульс і сприятиме зростанню якості облікової інформації щодо розрахунків підприємства з його дебіторами і кредиторами, зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, виконанню зобов'язань по поставках продукції в заданому асортименті і якості, підвищенню відповідальності за дотримання платіжної дисципліни, скороченню дебіторської та кредиторської заборгованості, прискоренню оборотності обігових коштів, отже, поліпшенню фінансового стану підприємства.

4. Досліджено різні програмні продукти, які безпосередньо забезпечують цифрову трансформацію підприємства. Обґрунтовано використання у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» програмного продукту BAS Бухгалтерія, що дозволяє вести облік господарських операцій підприємства по декількох типах цін та спрощує відображення операцій надходження і реалізації.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

3.1. Аналіз розрахунків із дебіторами

Фінансово-економічна сфера зумовлює функціонування та взаємопов'язана із системою розрахунків, що опосередковує фінансово-господарську діяльність. Розрахунки за своєю суттю характеризуються постійно діючим, динамічним характером і потребують управлінських впливів, які виробляються у структурі фінансового менеджменту на основі опрацювання великої кількості різноманітної економічної інформації, при цьому головна роль у загальній сукупності відводиться аналітичному забезпеченню.

Основним джерелом інформації при цьому виступають нормативно-правові акти, дані бухгалтерського обліку (рис. 3.1).

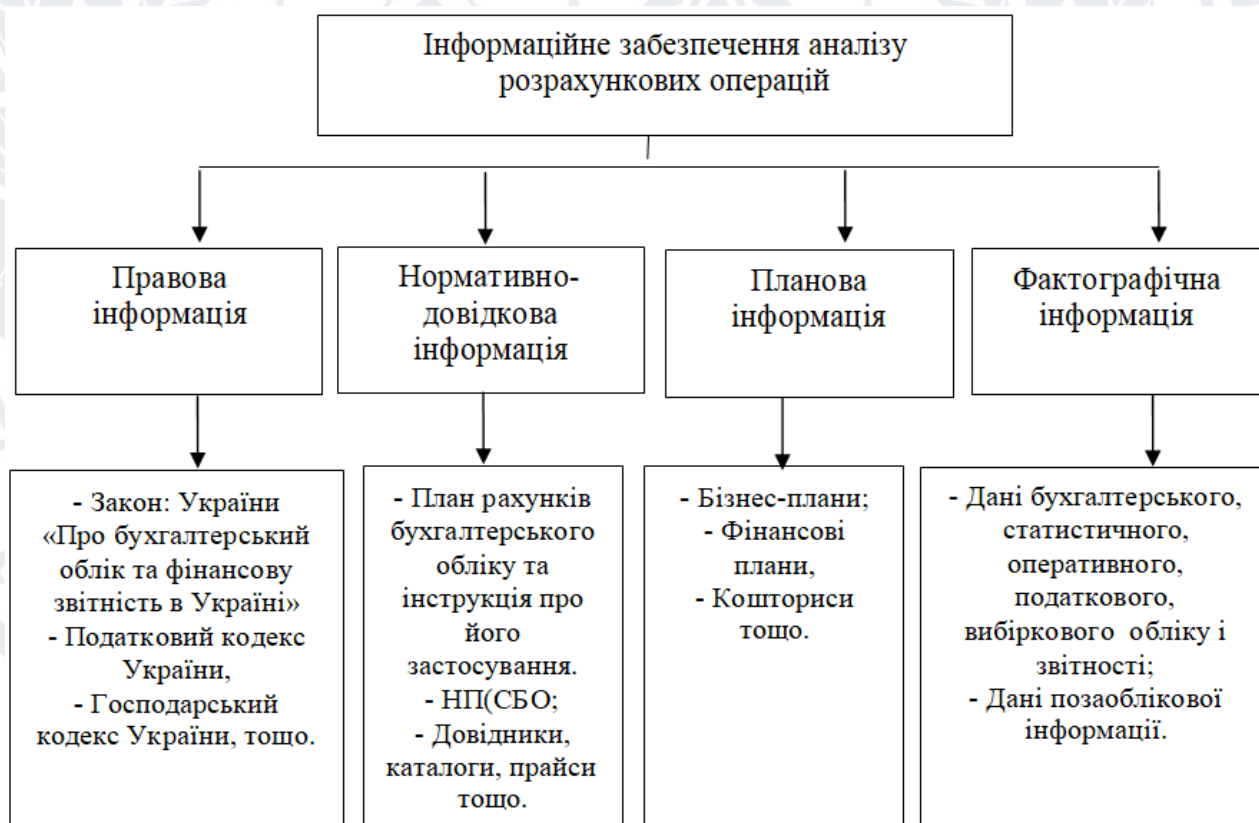

Рисунок 3.1 – Інформаційне забезпечення аналізу розрахункових операцій

Джерело: сформовано автором на основі [27]

В процесі дослідження нами було виявлено етапи послідовності аналізу

дебіторської заборгованості (рис. 3.2).

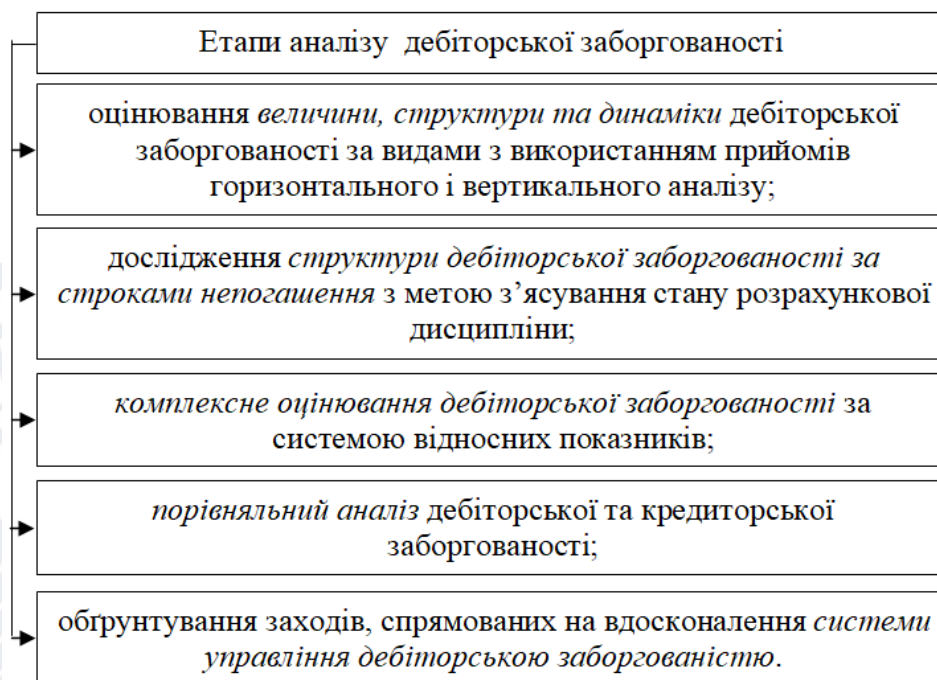

Рисунок 3.2 – Етапи аналізу дебіторської заборгованості

Джерело: сформовано автором на основі [55]

Крім того, на величину дебіторської заборгованості підприємства впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори (рис. 3.3), виявлення яких є результатом її якісного аналізу.

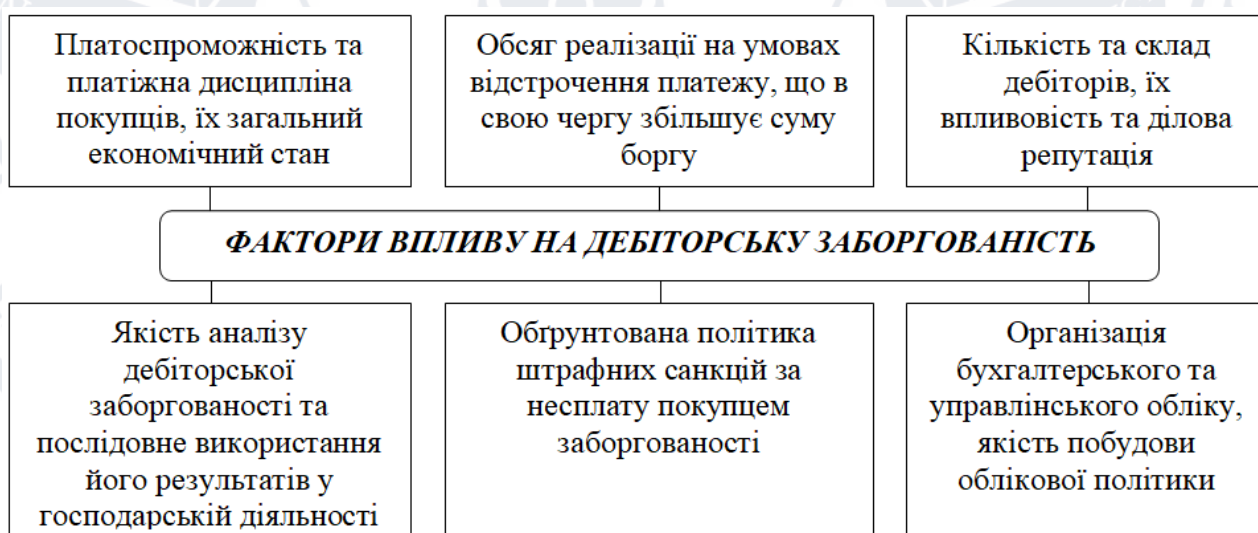

Рисунок 3.3 – Фактори впливу на склад, структуру та обсяг дебіторської заборгованості підприємства

Джерело: побудовано за інформацією [4; 23] з авторським доповненням

Розглянемо зміст наведених етапів аналізу. Суттєвий вплив на

оборотність оборотних активів, а отже, і на фінансовий стан підприємства, справляє збільшення або зменшення дебіторської заборгованості.

У разі збільшення загальної суми дебіторської заборгованості протягом періоду, що аналізується, оцінюються заходи, ужиті керівництвом підприємства щодо стягнення дебіторської заборгованості (повнота і своєчасність претензійної роботи). У разі зменшення – з'ясовується, яким чином погашена ця заборгованість: грошима, за рахунок взаємозаліку чи списання (при цьому вказуються причини списання) [55].

Оцінку структури та динаміки розрахункових операцій здійснюють за допомогою методичного прийому порівняння.

У процесі аналізу потрібно вивчати перш за все динаміку дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання [52].

Таблиця 3.1 – Аналіз складу та структури дебіторської заборгованості ТОВ «Транс-маркет» за 2019-2021 р.р.

Показники	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення, (+, -)	Темп зростання, %
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%		
Дебіторська заборгованість за:								
- товари, роботи і послуги	8670	37,77	10713	30,62	14433	38,42	5763	166,47
- виданими авансами	-	-	8	0,02	221	0,59	221	-
- з бюджетом	1029	4,48	10	0,03	16	0,04	- 1013	1,55
- із внутрішніх розрахунків	-	-	24226	69,26	22876	60,89	22876	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	13256	57,75	25	0,07	20	0,06	- 13236	0,15
Усього	22955	100	34982	100	37566	100	14611	163,65

Джерело: побудовано за інформацією ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

Аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» свідчить, що у 2021 році дебіторська заборгованість порівняно із 2019 роком зросла на 14611 тис. грн. або на 63,65% за рахунок її збільшення за товари, роботи та послуги на 5763 тис. грн. та із внутрішніх розрахунків – 22876 тис. грн. Значне скорочення дебіторської заборгованості спостерігається щодо розрахунків з бюджетом – на 1013 тис. грн. та іншої поточної дебіторської заборгованості –

13236 тис. грн.

Найбільша питома вага у 2020 та 2021 роках займає заборгованість із внутрішніх розрахунків і відповідно становить 69,26% і 60,89%. А інша поточна дебіторська заборгованість становить за 2019 рік – 57,75%. Більш серйозні зміни у структурі дебіторської заборгованості ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» відбувалися у 2019 році. Так питома вага дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги становила 37,77 %, а питома вага іншої поточної дебіторської заборгованості – 57,75 %. Це свідчить, що заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги була погашена, а у 2021 році на цьому підприємстві спостерігається незначне зростання дебіторської заборгованості за продукцію у структурі, яке становить 38,42 %, що було спричинено розширенням діяльності та збільшенням кількості покупців.

За строками погашення дебіторська заборгованість поділяється:

- на заборгованість, за якою строк оплати не настав;
- заборгованість, не оплачена у визначений строк;
- заборгованість, за якою минув строк позовної давності [57].

За даними форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» вивчаються склад, структура та динаміка дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги та іншої поточної дебіторської заборгованості за строками непогашення: до 12 місяців, від 12 до 18 місяців, від 18 до 36 місяців. Показники порівнюються у динаміці та з'ясовуються причини збільшення тривалості періоду перебування коштів у дебіторській заборгованості (наприклад, неефективна система розрахунків, неплатоспроможність покупців тощо).

Використовуючи інформацію форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» проаналізуємо структуру і динаміку поточної дебіторської заборгованості за строками непогашення (таблиця 3.2).

Дані таблиці свідчать, що в структурі дебіторської заборгованості ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» всю частку має заборгованість за строками непогашення до 12 місяців на кінець 2021 року. Порівняно з базовим роком заборгованість до 12 місяців збільшилася на 34,7 % і є повністю погашеною. У структурі

Таблиця 3.2 – Аналіз поточної дебіторської заборгованості за строками непогашення

Показники	Усього	в т. ч. за строками непогашення		
		до 12 міс.	від 12 до 18 міс.	від 18 до 36 міс.
1	2	3	4	5
2020 рік				
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, тис. грн.	10713	10713	-	-
частка, %	99,8	99,8	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість, тис. грн.	25	25	-	-
частка, %	0,2	0,2	-	-
Разом, тис. грн.	10738	10738	-	-
частка, %	100	100	-	-
2021 рік				
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, тис. грн.	14443	14443	-	-
частка, %	99,9	99,9	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість, тис. грн.	20	20	-	-
частка, %	0,1	0,1	-	-
Разом, тис. грн.	14463	14463	-	-
частка, %	100	100	-	-
2021 рік у % до 2020 року	134,7	134,7	-	-

Джерело: побудовано за інформацією ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

дебіторської заборгованості за строками непогашення продовжує переважати заборгованість за товари, роботи, послуги – 99,8% у 2020 році та 99,9% у 2021 році.

У ході аналізу простроченої дебіторської заборгованості визначаються етапи, на яких виникла найбільша величина цієї заборгованості; з'ясовується, яка з видів заборгованості є найбільш простроченою; виділяється безнадійна заборгованість (відсутні первинні документи, підприємства-дебітори ліквідовані та виключені з ЄДРПОУ тощо) і та, що належить списанню у зв'язку зі спливом строків позовної давності.

Важливим є комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за системою відносних показників (додаток Т).

Про поліпшення стану розрахунково-платіжних відносин свідчить наближення до 1 значення коефіцієнта співвідношення поточної дебіторської

та поточної кредиторської заборгованості. Також важливою ознакою поліпшення фінансового стану підприємства є зниження у динаміці показника, який характеризує відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

За методикою, наведеною у додатку Т, проведемо розрахунок і проаналізуємо динаміку показників комплексного оцінювання дебіторської заборгованості (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3 – Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за системою відносних показників

№ з/п	Показники	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Відхилення, (+,-)
1	2	3	4	5	6
<i>Вихідна інформація, тис. грн.</i>					
1	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	80805	141517	195712	114907
2	Середньорічна величина дебіторської заборгованості	12702	28968,5	36274	23872
3	Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості	5168	9691,5	12573	7405
4	Середньорічна величина поточної кредиторської заборгованості	4078	2319	3860,5	- 217,5
5	Середньорічна вартість майна	21338,5	47014,5	58328,5	36990
6	Середньорічна вартість оборотних активів	21196,5	46604	57760,5	36564
<i>Показники комплексного оцінювання дебіторської заборгованості</i>					
7	Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості (п.1÷п.2)	6,361	4,885	5,395	- 0,966
8	Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості, днів (360÷п.7)	56,595	73,695	66,728	10,133
9	Частка дебіторської заборгованості в майні, % (п.2÷п.5×100)	59,526	61,616	62,189	2,663
10	Частка поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах, % (п.3÷п.6×100)	24,381	20,795	21,767	- 2,614
11	Коефіцієнт співвідношення поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості (п.3÷п.4)	1,267	4,179	3,257	1,99
12	Відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), % (п.2÷п.1×100)	0,157	0,205	1,383	1,226

Джерело: побудовано за інформацією ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

Дані комплексного оцінювання дебіторської заборгованості мають негативну динаміку. Так, коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості зменшився з 6,361 у 2019 році до 5,395 у звітному (на 0,966 пунктів), а тривалість одного обороту заборгованості дебіторів – навпаки зросла на 10 днів. Така динаміка пояснюється збільшенням середньорічної величини дебіторської заборгованості (на 23872 тис. грн.) в умовах зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (на 114907 тис. грн.).

Частка дебіторської заборгованості в майні зросла на 2,663%, а частка поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах – зменшилась на 2,614%. Показник, який характеризує відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 1,226%, що є ознакою погіршення стану розрахунків з дебіторами.

У результаті зростання середньорічної величини поточної дебіторської заборгованості (на 7405 тис. грн.) порівняно зі скороченням середньорічної величини поточної кредиторської заборгованості (на 217,5 тис. грн.), коефіцієнт співвідношення поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості збільшився на 1,99 пункти (за оптимального рівня близько 1). Якщо в базовому році на 1 грн. поточної кредиторської заборгованості припадало 1,27 грн. поточної дебіторської заборгованості, то в звітному – 3,26 грн. Отже, для ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» і в подальшому залишаються актуальними питання поліпшення стану розрахунково-платіжних відносин.

Провівши дослідження вважаємо, що прискорити погашення дебіторської заборгованості можна шляхом:

- ознайомлення з фінансовим станом покупців і набуття впевненості щодо їх подальшої платоспроможності;
- своєчасного оформлення розрахункових документів;
- надання знижок покупцям за скорочення строків оплати рахунків;
- введення штрафних санкцій за прострочення платежів;
- відпуску товарів покупцям на умовах передоплати та ін.

3.2. Аналіз розрахунків з кредиторами

Значна частка в джерелах формування капіталу підприємства припадає на позикові кошти, в тому числі кредиторську заборгованість. Тому необхідно поряд із дебіторською заборгованістю аналізувати і поточну кредиторську заборгованість, її склад, структуру, динаміку, а потім провести порівняльний аналіз із поточною дебіторською заборгованістю [55].

На наш погляд, аналіз розрахункових операцій повинен відповідати таким вимогам:

- забезпечувати системний підхід (об'єкт дослідження – розрахункові операції – розглядати як складну динамічну систему, яка складається з багатьох елементів, що певним чином пов'язані як між собою, так і з зовнішнім середовищем);
- бути оперативним (проводитися відразу після отримання звітності або інших важливих даних, які містять інформацію щодо розрахункових операцій, з метою оперативного попередження негативного впливу останніх на фінансовий стан підприємства);
- бути систематичним (проводитися постійно, оскільки розрахункові операції значною мірою залежать від часового фактора і навіть протягом незначного відрізка часу може суттєво змінитися їхня структура, міра протермінованості);
- відповідати принципу пріоритетності (фактори, які впливають на об'єкт дослідження (розрахункові операції), потрібно розглядати у порядку інтенсивності їхнього впливу на такий об'єкт);
- бути об'єктивним (достовірно відображати результати роботи підприємства);
- бути дієвим (ефективно впливати на результати діяльності ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»);
- бути ефективним (результати аналізу розрахункових операцій мають виправдовувати затрати на його проведення);
- бути наочним (його результати мають бути зрозумілими і доступними для зовнішніх і внутрішніх користувачів).

Методики проведення аналізу кредиторської заборгованості за різними науковцями надано у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Наукові підходи до методики аналізу кредиторської заборгованості

Науковець	Методика проведення аналізу кредиторської заборгованості
Волович О.Б.	Доцільно використовувати методики групування та вертикального аналізу. Розподіляють заборгованість на групи за певними критеріями, які залежать насамперед від мети аналізу. Спершу проводять типологічне групування, а потім структурне, яке передбачає обчислення питомої ваги кожної групи в загальній сумі заборгованості підприємства.
Мягких І.М.	Застосування розрахунково-аналітичного методу. На основі даних дебіторської заборгованості і кредиторської заборгованості та факторів, що впливають на них, визначають залежність показників часток дебіторської та кредиторської заборгованостей.
Конон Б.	Використання горизонтального, вертикального, трендового аналізу, методу фінансових коефіцієнтів. Для проведення аналізу спроможності підприємства погашати свої поточні зобов'язання використовується низка коефіцієнтів платоспроможності та ліквідності.
Попович О. В., Соловей К. В.	Складання організаційно методичної моделі аналізу кредиторської заборгованості. Визначення складу та структури кредиторської заборгованості підприємства, аналіз відхилень та тенденцій в змінах статей кредиторської заборгованості за ряд років
Паянок Т. М.	Моделює кредиторську заборгованість за допомогою економетричних методів, а саме регресійного аналізу та аналізу часових рядів. На мікрорівні прогнозує її вплив на виробничі запаси підприємства і результати його діяльності за допомогою прикладної програми STATGRAPHICS.

Джерело: сформовано автором на основі [53]

При проведенні аналізу кредиторської заборгованості ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» використовуються основні показники оцінки її стану та якості, характеристика яких представлена у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Характеристика аналітичних показників стану та якості кредиторської заборгованості

Показники	Розрахунок	Характеристика	Нормативне значення
1	2	3	4
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Відношення собівартості реалізованої продукції та середньої кредиторської заборгованості	Показник ділової активності, який вказує на кількість оборотів, які здійснила кредиторська заборгованість протягом року	Його зростання означає збільшення швидкості оплати заборгованості підприємством, зниження – зростання покупок у кредит

Продовження таблиці 3.5

1	2	3	4
Коефіцієнт покриття	Відношення середньої кредиторської заборгованості та чистого доходу (виручки) від реалізації	Характеризує суму кредиторської заборгованості, що припадає на одну гривню обороту із закупівлі сировини та матеріалів.	Позитивним є зниження даного показника в динаміці
Період погашення кредиторської заборгованості	Відношення тривалості періоду та коефіцієнту оборотності кредиторської заборгованості	Значення коефіцієнта вказує на період, протягом якого компанія використовує кошти своїх постачальників та підрядників	Позитивним є зниження даного показника у динаміці
Середній дохід від реалізації продукції на одного працівника	Відношення чистої виручки від реалізації та середньої кількості працівників	Показник характеризує яка частка доходу від реалізації припадає на працівника підприємства	Єдиного нормативного значення не існує. Позитивним є його збільшення в динаміці
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	Відношення дебіторської та кредиторської заборгованостей	Цей показник характеризує якість політики комерційного кредитування компанії та враховує вплив кредиторської та дебіторської заборгованості на ліквідність та платоспроможність.	Оптимальним значенням показника є значення, яке приблизно дорівнює одиниці. У такому випадку компанія може кредитувати своїх покупців за рахунок постачальників

Джерело: сформовано автором на основі [53]

Основними напрямками аналізу кредиторської заборгованості можна виділити наступні:

- аналіз складу та динаміки показників кредиторської заборгованості;
- аналіз структури кредиторської заборгованості;
- порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємства.

Такий аналіз представлено у таблиці 3.6.

Аналіз стану кредиторської заборгованості ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» за 2019-2021 роки свідчить про зменшення загального розміру кредиторської заборгованості на 2753 тис. грн., або у відсотковому значенні на 36,41% за рахунок зменшення інших поточних зобов'язань на 5821 тис. грн. та

Таблиця 3.6 – Аналіз складу та структури кредиторської заборгованості ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» за 2019-2021 р.р.

Показники	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення, (+, -)	Темп зростання, %
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%		
Поточна кредиторська заборгованість за:								
- товари, роботи, послуги	1496	19,78	3142	64,15	4579	95,24	3083	306,08
- розрахунками з бюджетом	94	1,24	33	0,67	-	-	- 94	-
- розрахунками зі страхування	20	0,26	35	0,71	-	-	- 20	-
- розрахунками з оплати праці	82	1,09	138	2,82	141	2,93	59	171,95
- за одержаними авансами	-	-	14	0,28	40	0,84	40	-
- із внутрішніх розрахунків	-	-	1534	31,32	-	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	5869	77,63	2	0,05	48	0,99	- 5821	0,82
Усього	7561	100	4898	100	4808	100	- 2753	63,59

Джерело: побудовано за інформацією ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

відсутності у 2021 році розрахунків з бюджетом та зі страхування.

Аналізуючи структуру кредиторської заборгованості видно, що у 2019 році питома вага кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги становила 19,78 %, а вже у 2020 і в 2021 роках спостерігається зростання цього показника і становить 95,24 %, тобто у 2021 році порівняно з 2019 роком відбулося збільшення питомої ваги кредиторської заборгованості на 306,08 пунктів. Як правило, основною причиною змін структури кредиторської заборгованості є неплатежі.

Кількісний та якісний стан кредиторської заборгованості характеризують показники, методику розрахунку яких ми розглянули у таблиці 3.5. Динаміка зміни даних показників представлена у таблиці 3.7.

Дані таблиці свідчать, що на кінець 2021 року відбулося зниження коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості на 9,884 пункти в зв'язку із збільшення покупок у кредит.

Позитивно характеризують якість кредиторської заборгованості також

Таблиця 3.7 – Показники стану та якості кредиторської заборгованості

Показники	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Відхилення, (+,-)
1.Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	49,436	46,624	39,552	- 9,884
2. Коефіцієнт покриття	0,050	0,016	0,019	- 0,031
3.Період погашення кредиторської заборгованості, днів	7,282	7,721	9,102	1,82
4.Середній дохід від реалізації продукції на одного працівника, тис. грн.	2126,4	2721,5	3558,4	1432
5.Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	1,267	4,179	3,257	1,99

Джерело: побудовано за інформацією ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

зменшення коефіцієнта покриття на 0,031 пункти та зростання середнього доходу від реалізації продукції на одного працівника на 1432 тис. грн. Зростання періоду погашення на 1,82 днів негативно характеризує якість кредиторської заборгованості.

Як уже ми зазначали вище, у процесі аналізу доцільно зіставити суми дебіторської та кредиторської заборгованості.

Зростання показника співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості на 1,99 пункти також негативно характеризує якість кредиторської заборгованості і свідчить про безпроцентне кредитування інших підприємств, що стає причиною фінансових труднощів ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ».

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості відображено у таблиці 3.8.

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» за 2021 рік показав, що загальне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською становить 32927 тис. грн. і свідчить про порушення платіжної дисципліни покупців і в подальшому може призвести до необхідності залучення дорогих кредитів банку і позик для забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності підприємства.

Поточна дебіторська заборгованість перевищила поточні зобов'язання за такими статтями як: за товари, роботи, послуги на 9854 тис. грн.; за

Таблиця 3.8 – Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» за 2021 рік

Розрахунки	Дебіторська	Кредиторська	Перевищення заборгованості	
			дебіторської	кредиторської
Заборгованість за розрахунками:				
- за товари, роботи і послуги	14433	4579	9854	-
- з бюджетом	16	-	16	-
- зі страхування	-	-	-	-
- з оплати праці	-	141	-	141
- за виданими / одержаними авансами	221	40	181	-
- із внутрішніх розрахунків	22876	-	22876	-
Інші поточна заборгованість	20	48	-	28
Разом	37566	4808	32927	169

Джерело: побудовано за інформацією ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

розрахунками з бюджетом – на суму 16 тис. грн.; за виданими авансами – на суму 181 тис. грн.; із внутрішніх розрахунків – на суму 22876 тис. грн.

Кредиторська заборгованість перевищила дебіторську заборгованість за такими статтями: з оплати праці – на суму 141 тис. грн. Інші поточні зобов'язання перевищують іншу поточну дебіторську заборгованість на суму 28 тис. грн.

Отже, перевищення дебіторської заборгованості над поточним зобов'язаннями не є позитивним для ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ», оскільки воно зобов'язане розраховуватися за боргами перед кредиторами незалежно від того, отримує воно борги від своїх дебіторів, чи ні.

Таким чином, для ефективного управління кредиторською заборгованістю ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» необхідно:

- стежити за співвідношенням сум дебіторської та кредиторської заборгованості;

- контролювати стан розрахунків за простроченою заборгованістю, своєчасно виявляти неприпустимі види кредиторської заборгованості, до яких насамперед належить прострочена заборгованість постачальникам, за платежами до бюджету тощо.

3.3. Напрямки удосконалення аналізу розрахункових операцій

Потреба в удосконаленні аналізу розрахункових операцій

підтверджується збільшенням частки дебіторської заборгованості у складі активів підприємств.

Одним із основних показників, які характеризують стан дебіторської заборгованості, є показник обертання дебіторської заборгованості, який показує її частину в виручці від реалізації, але не відображає інтенсивність руху грошових коштів [55]. Тому, для більш детальної характеристики стану дебіторської заборгованості підприємства М. К. Терещенко пропонує ввести коефіцієнт інтенсивності руху дебіторської заборгованості [56]:

$$IP_{дз} = \frac{ДЗ(0-3)}{ДЗ(3-12)}, \quad IP_{дз} \geq 0, \text{ збільшення}$$

де $IP_{дз}$ – коефіцієнт інтенсивності руху дебіторської заборгованості;

$ДЗ(0-3)$ – прогресивне обертання грошових коштів; (вибірка дебіторської заборгованості покупців і замовників за період від 0 до 3 міс. Вибірка може становити менший період, у залежності від об'ємів виробництва: чим менше обсяги виробництва у підприємства, тим на менший строк воно може собі дозволити вкладати грошові кошти в дебіторську заборгованість), грн.;

$ДЗ(3-12)$ – регресивне обертання грошових коштів (вибірка дебіторської заборгованості покупців і замовників за період від 3 до 12 міс.), грн.

Запропонований показник характеризує інтенсивність обертання дебіторської заборгованості покупців і замовників, а також відображає фактичний стан підприємства: чим вище коефіцієнт $IP_{дз}$, тим швидше відбувається обертання грошових коштів та ефективніше працює підприємство.

Другим показником, який відносно відображає фактичний стан підприємства, М.К. Терещенко пропонує ввести коефіцієнт попиту на вироблену підприємством продукцію:

$$K_n = \frac{PP_t}{OB_t}, \quad K_n \leq 1, K_n \rightarrow 1,$$

де K_n – коефіцієнт попиту на вироблену продукцію;

PP_t – реалізована продукція за період часу t , грн.;

OVt – загальний об'єм виробництва продукції за період часу t , грн.

При оптимальній роботі підприємства, коефіцієнт попиту на вироблену продукцію повинен становити одиницю, але, як правило, частина продукції може бути не продана та залишатись на складі підприємства. Тому, чим менше значення показника K_p , тим більше залишилось продукції не реалізованої і, відповідно, не затребуваної на ринку.

Переваги запропонованих показників полягають у простоті їх обчислення, тому що складовими формул є одні з основних економічних показників роботи підприємства, які в абсолютному вигляді наочно відображають фактичний фінансовий стан, а обчислення їх результату – відносний фінансовий стан роботи підприємства [56].

О.І. Степаненко та М.Ф. Дубовик пропонують попереджувати зростання дебіторської заборгованості та створювати систему оцінки боржників на основі їх надійності, платоспроможності та рівня ризику несплати боргу, формувати резерв сумнівних боргів, використовувати факторинг [52].

На думку авторів, кредитна політика впливає на процес управління дебіторами, тому фінансовий менеджер має формувати її на оптимальному рівні, за якого прибутковість та ліквідність будуть рівними (таблиця 3.9).

Таблиця 3.9 – Параметри збалансування кредитної політики підприємства за допомогою аналізу

Параметри	Характеристика
1	2
Кому продавати товари (роботи, послуги) в кредит (Процес реалізації на умовах наступної оплати)	Розробка стандартів оцінки покупців
Умови надання комерційного кредиту	Залежність вартості товарів (робіт, послуг) від обсягу продажів, строків оплати, виконання інших поставлених завдань покупцю
Обсяг товарного комерційного кредиту	Параметри визначення ліміту товарного кредиту
Санкції	Опис каральних заходів за несплату боргу
Стягнення	Процедура погашення простроченої дебіторської заборгованості

Джерело: сформовано автором на основі [52]

Продовжуючи тему удосконалення аналізу дебіторської заборгованості І.В. Різник звертає свою увагу на схему регулярного моніторингу дебіторів за

видами продукції, обсягом заборгованості, термінами погашення, що дозволить своєчасно контролювати строки погашення зобов'язань і з легкістю визначити прострочені зобов'язання, термін затримання та використання (таблиця 3.10) [49].

Таблиця 3.10 – Моніторинг дебіторів

Дебітори	Обсяг заборгованості, тис. грн.	Термін погашення								Усього, тис. грн	Питома вага, %
		Січень		Лютий		...		Грудень			
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%		
1.											
...											
Інші дебітори											
Усього, тис. грн											
Питома вага, %											

Джерело: сформовано автором на основі [49]

Автор вважає, що це допоможе оцінити якість дебіторської заборгованості.

Специфіка проявів і наслідків наявності дебіторської заборгованості у складі активів досліджуваних підприємств спонукає автора запропонувати розроблену О.М. Кияшко [24] методику аналізу дебіторської заборгованості, яка методично та інформаційно пов'язана з необхідністю забезпечення підприємства оборотними активами, а саме грошовими коштами (рисунки 3.4).

Ю.М. Тютюнник, Л.О. Довгань-Писаренко та С.В. Тютюнник пропонують використовувати методику аналізу поточних зобов'язань, яка полягає у вивченні їх структури, оборотності, ступеня платоспроможності та ліквідності підприємства [55].

Крім того, особливістю запропонованої методики є включення системи методик: оцінки граничної величини дебіторської заборгованості з врахуванням її ліквідності, тривалості операційного циклу, а також модифікованої методики аналізу приросту дебіторської заборгованості, що надає йому закінченого цілісного вигляду. Зосередженість шляхів

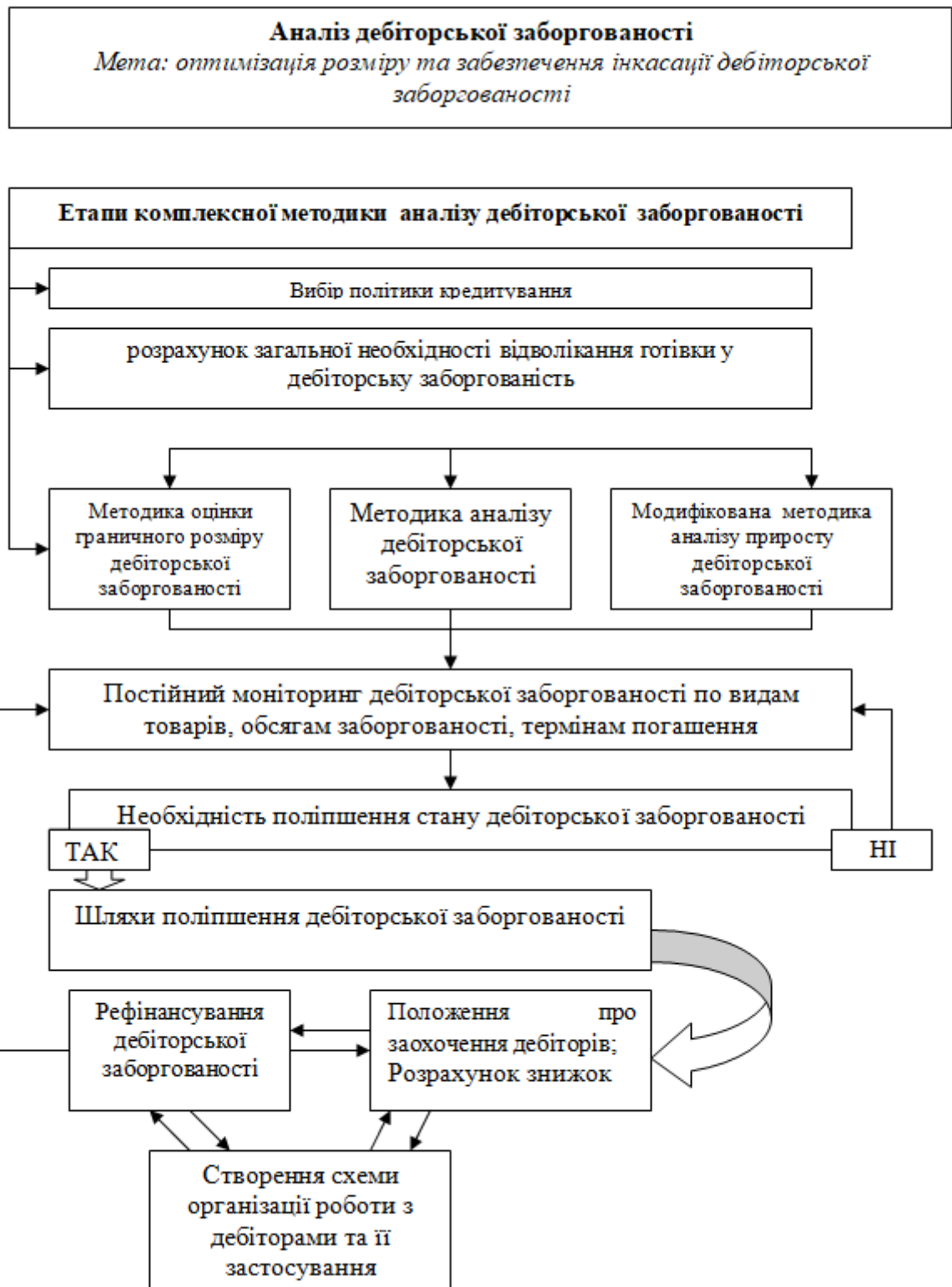

Рисунок 3.4 – Схема методики комплексного аналізу дебіторської заборгованості

Джерело: сформовано автором на основі [24]

оздоровлення дебіторської заборгованості у вказаному механізмі аналізу, а також пропозиції постійного моніторингу надають концепції важливості у використанні.

Щодо вдосконалення аналізу кредиторської заборгованості також можна використати запропоновану методику.

Кредиторська заборгованість має значну частку у формуванні джерел фінансування. В умовах воєнного стану підприємства дуже часто ведуть свою поточну діяльність за рахунок кредиторської заборгованості. Тому, Л.Б. Боденчук та С.М. Кулікова пропонують модель управління кредиторською заборгованістю (рисунок 3.5) [5]:

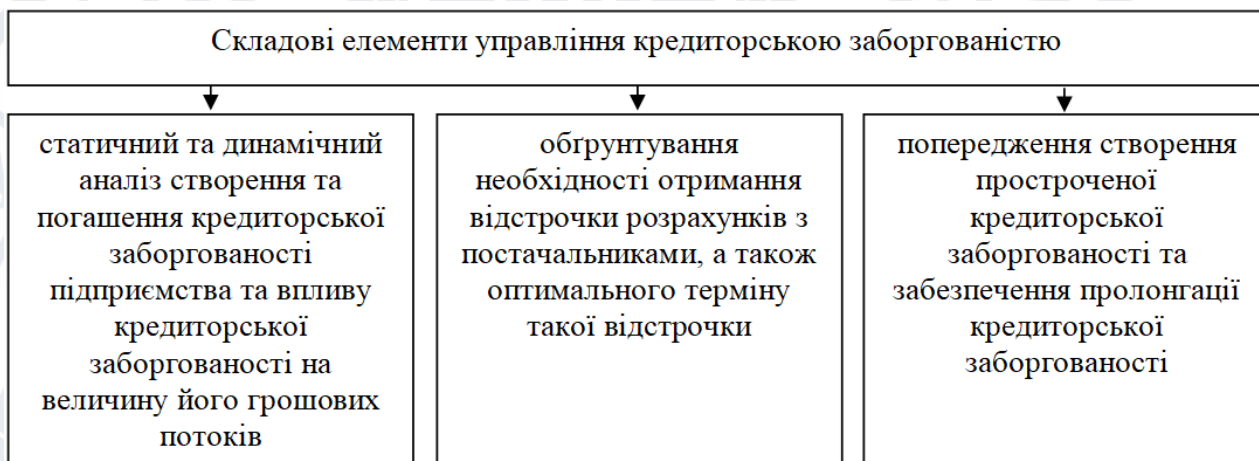

Рисунок 3.5 – Модель управління кредиторською заборгованістю

Джерело: сформовано автором на основі [5]

З нашого погляду, дотримуючись методичних засад проведення аналізу кредиторської заборгованості першочерговими треба вважати такі блоки аналітичних завдань:

- оцінка спроможності в подальшому виконати свої зобов'язання;
- оптимальне співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості;
- оцінка ризику кредиторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан підприємства, встановлення допустимого рівня цього ризику та заходи щодо його зниження;
- прогнозування стану боргових зобов'язань господарств в межах поточного року, що дозволить поліпшити фінансові результати їх діяльності.

Опрацювавши дослідження науковців вважаємо, що для виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та запобігання його банкрутству потрібно

використовувати спеціальну методику комплексного аналізу кредиторської заборгованості (рисунок 3.6).

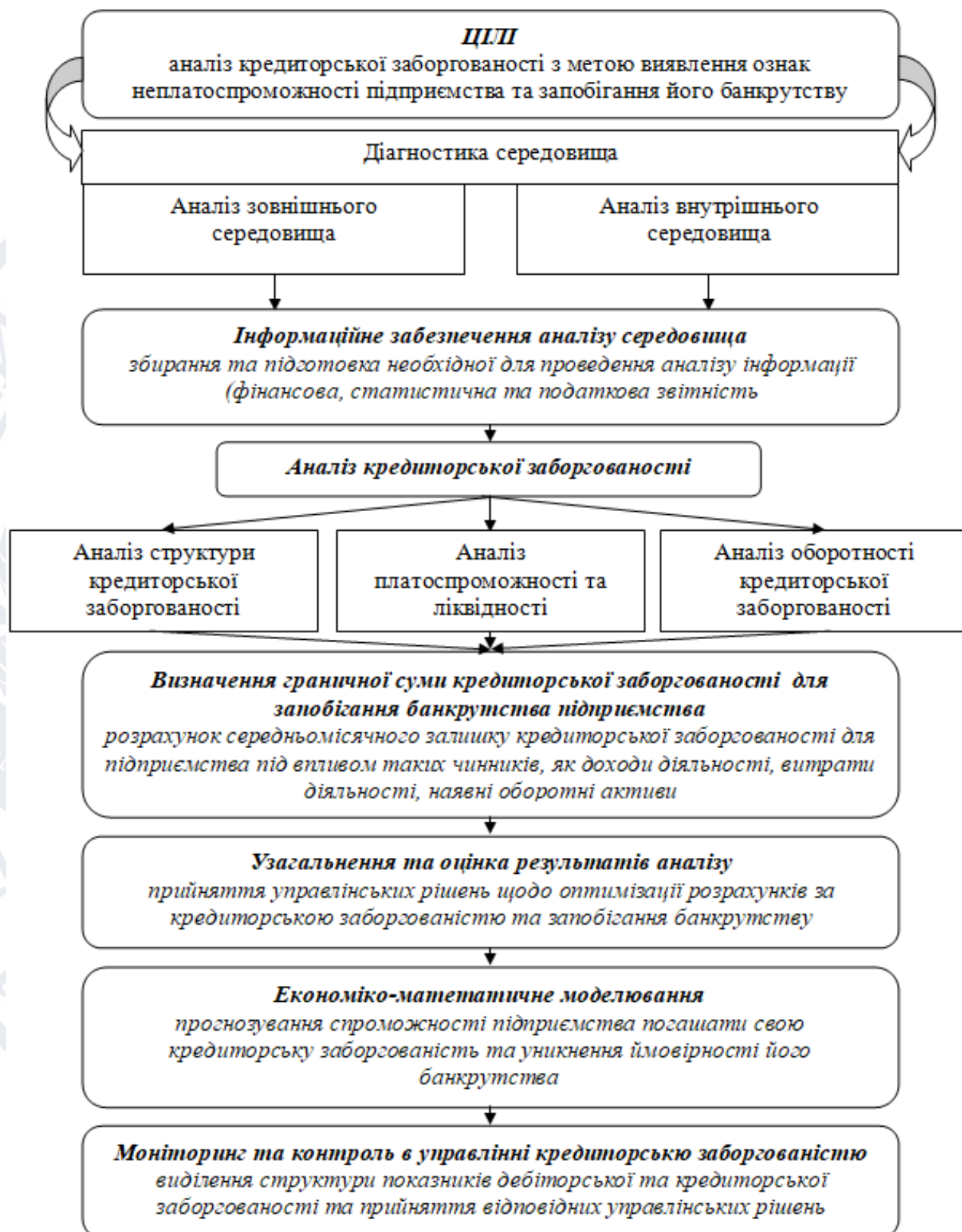

Рисунок 3.6 – Методика комплексного аналізу кредиторської заборгованості

Джерело: запропоновано автором

Результат ретроспективного та перспективного аналізу розрахунків з дебіторами та кредиторами дає простір для прийняття стратегічних управлінських рішень, що дозволяє визначити причини зміни фінансового стану досліджуваного об'єкта та виявити майбутні значення основних фінансових показників щодо подальшого розвитку підприємства.

Висновки до розділу 3

За результатами дослідження методики аналізу розрахункових операцій слід виділити наступне:

1. За результатами аналізу дебіторської заборгованості ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» встановлено, що у 2021 році дебіторська заборгованість порівняно із 2019 роком зросла на 14611 тис. грн. або на 63,65% за рахунок її збільшення за товари, роботи та послуги на 5763 тис. грн. та із внутрішніх розрахунків – 22876 тис. грн. Значне скорочення дебіторської заборгованості спостерігається щодо розрахунків з бюджетом – на 1013 тис. грн. та іншої поточної дебіторської заборгованості – 13236 тис. грн.

2. Аналіз стану кредиторської заборгованості ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» за 2019-2021 роки свідчить про зменшення загального розміру кредиторської заборгованості на 2753 тис. грн., або у відсотковому значенні на 36,41% за рахунок зменшення інших поточних зобов'язань на 5821 тис. грн. та відсутності у 2021 році розрахунків з бюджетом та зі страхування.

3. Визначено, що для досягнення сталого розвитку ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» необхідно впровадити постійний моніторинг дебіторської та кредиторської заборгованості. При цьому має бути впроваджена чітка організація управління його заборгованістю шляхом виокремлення основних понять і процедур самої системи управління.

4. Обґрунтовано, що комплексний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості в системі управління підприємством є оптимальним. Він дає змогу оцінити реальний стан дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства, виявити «вузькі місця» щодо управління цими видами заборгованостей, а також розробити заходи, спрямовані на скорочення або стягнення простроченої чи сумнівної заборгованості.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження було здійснено узагальнення теоретичних та практичних аспектів обліку та аналізу розрахункових операцій підприємства, основні положення яких сформульовані наступним чином:

1. Встановлено, що облік та аналіз розрахункових операцій в умовах повномасштабної війни відіграє найважливішу роль в ефективності господарської діяльності ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ». Від стану цих розрахунків багато в чому залежать платоспроможність, фінансовий стан товариства та інвестиційна привабливість.

2. Досліджено, що добре організована, своєчасна і докладна бухгалтерська інформація про виникнення, протікання і припинення розрахункових відносин суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів має важливе значення для досягнення позитивних результатів у використанні всіх його ресурсів, для прискореного обороту коштів, а також для їх ефективного використання.

3. Проведене дослідження дозволяє визначати розрахунки в межах дебіторської та кредиторської заборгованості як об'єкт бухгалтерського обліку специфічними характеристиками та відповідно відображати їх в активі або пасиві підприємства. Розрахунки виступають елементом управлінської інформаційної системи, яка продукує формування та інтерпретацію усього масиву інформації, наданої різними підсистемами (аналітичною, обліковою, контрольною) для ефективного управління.

4. Запропоновано власне визначення дебіторської заборгованості як суми зобов'язань, яку винні підприємству юридичні або фізичні особи на певну дату, що виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними.

Кредиторська заборгованість хоча і є тимчасовим залученням позикових коштів, у результаті негативно впливає на стан підприємств, оскільки наявність кредиторської заборгованості говорить про неплатоспроможність підприємства і підриває авторитет підприємства у покупців і замовників.

Кредиторська заборгованість з терміном позовної давності, що пройшов, підлягає віднесенню до бюджету, тобто остаточно вилучається з господарської діяльності підприємств.

5. Облікова класифікація шляхом виокремлення дебіторської заборгованості, призначеної до погашення та для продажу, є важливим аспектом підвищення інформативності бухгалтерських даних для управлінських цілей, бо дає змогу здійснювати аналітичну оцінку кожного із зазначених видів дебіторської заборгованості ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ».

6. Виділено з метою управління ризиками розрахунків підприємств торгівлі наступні елементи облікової політики: договірна політика, платіжна дисципліна, документообіг розрахункових операцій, система аналітичного обліку, резерви та забезпечення, непередбачені зобов'язання/активи, гарантії та забезпечення надані/одержані, інвентаризація розрахунків. Виокремлені положення облікової політики дозволяють врахувати вплив господарських ризиків на результати здійснення розрахункових операцій та мінімізувати негативний вплив від настання таких ризиків.

7. У ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» існує чітка регламентація рахунків бухгалтерського обліку, що дає змогу чітко визначити суму заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів.

8. Визначено, що первинні документи є фундаментом, на основі якого здійснюється облік. Організація первинного обліку у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» забезпечує своєчасну, детальну та достовірну інформацію про розрахунки з дебіторами і кредиторами. Первинні документи у товаристві складаються на типових бланках, своєчасно, заповнюються відповідно встановленим вимогам з дотриманням затвердженого графіка документообігу. Питання щодо необхідності оформлення первинних документів зазвичай не виникають. Найчастіше постають питання: які саме документи необхідно скласти в конкретній ситуації і як правильно їх заповнити?

9. Облік розрахункових операцій – це побудова певної складної цілісної системи інформації. Правильно організований облік дебіторської та

кредиторської заборгованості надає можливість попередити виникнення прострочених платежів та зменшити ймовірність виникнення безнадійної заборгованості, що позитивно вплине на його фінансову стійкість та платоспроможність.

При веденні бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості застосовують призначений перший і третій клас Плану рахунків бухгалтерського обліку із відкриттям відповідних рахунків. В аналітичному обліку розрахунків відображаються дані про заборгованість, у розрізі дебіторів, термін сплати якої не наступив, а також протерміновані платежі.

Для узагальнення інформації обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками, за всіма видами платежів до бюджету, в тому числі податків з працівників підприємства, за страхуванням, з оплати праці призначений шостий клас Плану рахунків бухгалтерського обліку із відкриттям відповідних рахунків.

10. Результати проведеного дослідження розрахункових операцій свідчать про необхідність удосконалення методичного підходу до їх обліку та аналізу як інструментів покращення фінансового стану підприємства.

Запропоновані рахунки, субрахунки, документи аналітичного обліку розрахункових операцій допоможуть в практичній діяльності ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» запобігти помилок у відображенні інформації у фінансовій звітності, управлінському персоналу приймати оперативні управлінські рішення.

Заслуговує на увагу пропозиція Н.М. Малюги щодо концепції бухгалтерського обліку розрахункових операцій, за допомогою якої буде забезпечено бухгалтерів обліковою інформацією.

11. ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» застосовує автоматизовану форму обліку, яка створена на базі використання програмного продукту BAS Бухгалтерія дозволяє вести облік господарських операцій підприємства по декількох типах цін, що спрощує відображення операцій надходження і реалізації.

12. Аналізуючи дані про стан кредиторської заборгованості, потрібно оцінити умови виникнення заборгованості, звернути увагу на строки

погашення, обмеження використання ресурсів, можливості залучення додаткових джерел фінансування. Саме тому визначенню та вивченню цієї категорії у ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» приділяють багато уваги.

13. Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» за 2021 рік показав, що загальне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською становить 32927 тис. грн. і свідчить про порушення платіжної дисципліни покупців і в подальшому може призвести до необхідності залучення дорогих кредитів банку і позик для забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності підприємства.

14. Структуризація методики аналізу розрахунків з дебіторами та кредиторами за часовим критерієм залежить від аналітичних досліджень у системі оперативного, ретроспективного і перспективного аналізу в системі управління підприємством. Особливістю застосування оперативного аналізу є визначення ймовірних змін у майбутньому у разі виникнення заборгованостей та оцінка правомірності таких операцій.

15. Доведено, що підвищення ефективності аналізу розрахунків з дебіторами та кредиторами можна досягти за умови методики аналізу комплексного підходу, основним завданням якої стало виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та запобігання його банкрутству. Для цього запропоновано поетапний аналіз, який дасть змогу визначити стан розрахунків, а також обрати заходи щодо управління заборгованостями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Акименко О. Ю., Жолобецька М. Б., Парминська В. С. Тракткування та розмежування понять «зобов'язання», «заборгованість» та «розрахунки». Теоретичний аспект та практичний взаємозв'язок : монографія. URL: ib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-01/MONOGRAFIYA_dlya_zvitu_1.pdf. (дата звернення: 30.08.2022).
2. Бухгалтерський облік під час війни: що буде зі звітністю та як оптимізувати податки. URL: <https://juscutum.com/accounting-practice/ua/tpost/tc7naefxz1-buhgalterskii-oblk-pd-chas-vini-scho-bud> (дата звернення: 10.11.2022).
3. Бондарева Т.Г. Бухгалтерський облік: підручник. Рівне: НУВГП, 2019. 171 с.
4. Булат Г.В. Аналіз дебіторської заборгованості та напрями удосконалення управління нею. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 1. С. 222-226.
5. Боденчук Л.Б., Кулікова С.М. Управління та аналіз кредиторської заборгованості в умовах пандемії. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. №4 (70). С. 30-35.
6. Власова І.О. Дослідження співвідношення економічного та правового тлумачення понять «розрахунки», «зобов'язання» та «заборгованість». *Вісник Донецького університету економіки та права*. 2013. № 1. С. 88-94.
7. Вітренко О. В., Катранжи Л. Л., Придятько Е. М. Організація обліку дебіторської заборгованості в системі управління ризиками. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2020. Вип. 34. С. 35-42.
8. Візіренко С.В., Іваницький К.В.. Організація обліку розрахунків з контрагентами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 58-63.
9. Гевчук А.В. Організаційні засади формування облікового забезпечення управління розрахунками підприємств Агробізнесу в умовах

- ризик. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнародний збірник наукових праць*. Житомир, 2019. № 3(43). С. 23-26.
10. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV із змінами і доповненнями.
  11. Гевчук А.В. Проблеми організацій бухгалтерського обліку розрахункових операцій: концептуальні підходи : монографія. Вінниця: Вінницька міська друкарня, 2017. 844 с.
  12. Гевчук А. В. Еволюція та концепції обліку розрахунків на підприємстві *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 19. Ч. 1. С. 69-74.
  13. Гелюх О.В. Основні підходи до оцінки економічної ефективності інформаційної системи бухгалтерського обліку. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014. № 8(215). С. 23-25.
  14. Гуцаленко Л.В., Мельник А.О., Облік дебіторської заборгованості: концептуальні основи П(С)БО та МСФЗ. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3453> (дата звернення: 30.09.2022).
  15. Дзера О.В., Кузнецова Н.С. Цивільне право України. Гроші як об'єкт цивільних правовідносин. Київ: Юрінком Інтер, 2003. Ч.1. 260 с.
  16. Дем'янишина О. А. Організація і методика обліку розрахункових операцій на підприємстві. *Економічні горизонти*. 2018. № 2(5). С. 69-75.
  17. Євдокимов В.В., Лозинський Д.Л. Аналіз економічної ефективності впровадження бухгалтерських інформаційних систем. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2009. № 3(49). URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/download/91063/89149> (дата звернення: 28.10.2022).

18. Зінченко О.В. Крутих О.В. Економічна сутність та класифікація дебіторської заборгованості для потреб облікової системи підприємства. *Інфраструктура ринку*. Випуск 25. 2018 С. 819-825.
19. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік 1: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В, 2020. 496 с.
20. Інструкція «Про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій»: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291.
21. Інструкція «Про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг»: Постанова Правління НБУ від 29 липня 2022 р. № 163.
22. Кузьмінський Ю. Оцінка ефективності впровадження інформаційних технологій у бухгалтерський облік. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2011. № 7. С. 27-31.
23. Кручак Л. В. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання. *Економічний аналіз*. 2016. Том 25. № 2. С. 93-98.
24. Кияшко О.М. Методичні підходи аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит в епоху глобальних змін* : тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 23 жовт. 2013 р. Київ : КНЕУ ФПБАУ, 2013. 582 с.
25. Левченко З.М. Організація бухгалтерського обліку розрахунків із дебіторами. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 1167-1171.
26. Лачінов Ю.Н. Бухгалтерія економіки : навч. посібн. Київ. Спутнік+, 2002. 124 с.
27. Лучко М.Р., Жукевич С. М., Фаріон А.І. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 304 с.
28. Любар О.О. Удосконалення обліково-інформаційного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL:

- http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2020/109.pdf (дата звернення: 23.09.2022).
29. Малюга Н.М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія і методологія, перспективи розвитку : Монографія. Житомир: Рута, 2005. 548 с.
  30. Маркова М.В. Бухгалтерський облік і контроль розрахунків з котрагентами на підприємствах житлово-комунального господарства. *Економіка та суспільство*. 2020. № 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/280/268> (дата звернення: 28.10.2022).
  31. НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» : наказ Міністерства фінансів України від 8 жовтня 1999р. №237.
  32. НП(С)БО 11 «Зобов'язання» : наказ Міністерства фінансів України від 31 січня 1999р. № 20.
  33. НП(С)БО № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Мінфіну України від 07.02 2013 р. № 73.
  34. НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти»: наказ Мінфіну України від 30.11. 2001 р. № 559.
  35. НП(С)БО 26 «Виплати працівникам» : наказ Міністерства фінансів України від 28. 10. 03 р. № 601.
  36. Облік, аналіз, аудит у забезпеченні безперервної діяльності: монографія / за заг. ред. Є. Є. Іоніна. Вінниця : ТВОРИ, 2021. 244 с.
  37. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність : Закон України від 16.07.99 р. № 996- XIV зі змінами.
  38. Про Національний банк України : Закон України № 679-XIV зі змінами від 16.09.2022 р.
  39. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 20.03.1991 р. № 872 –XII.
  40. Про платіжні системи та перекази коштів в Україні : Закон України від 05.06.2003 р. № 906/IV зі змінами від 01.08.2022 р.
  41. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР зі змінами від 01.08.2022 р.

42. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.лютого 2006 р. № 3480-IV.
43. Податковий Кодекс від 02.12.10 р. № 2755- VI.
44. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів від 30 листопада 1999р. №291 зі змінами.
45. Попова В.Д., Колотило Ю.І. Облік оплати праці: проблеми та напрями удосконалення облікового забезпечення управління персоналом. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 714-721.
46. Попова В.Д., Кузь В.І. Удосконалення обліку дебіторської заборгованості у контексті формування інформаційного забезпечення управління платоспроможністю суб'єкта господарювання. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 4(21). С. 104-109.
47. Попович О.В., Соловей К.В. Аналіз поточної кредиторської заборгованості на ПАТ «СПЕЦ-АВІА» за 2014-2016 роки. *Молодий вчений*. 2018. №3 (55). С. 370-373.
48. Попівняк Ю.М. Підходи до оцінки ефективності впровадження інформаційних технологій у практику ведення бухгалтерського обліку. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 4(72). С. 185-192.
49. Різник І.В. Удосконалення аналізу дебіторської заборгованості. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3317/1/%D0%A0%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%86.%D0%92> (дата звернення: 18.11.2022).
50. Рязанова Н. О. Бухгалтерський облік : навч.-метод. посібник. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2022. 287 с.
51. Сирцева С.В. __Облік процесу постачання матеріальних цінностей. URL:<http://dspace.mnau.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/4015/1/abstracts2017-04-26-28-05.pdf> (дата звернення: 08.10.2022).
52. Степаненко О.І., Дубовик М.Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2022. № 8. С. 116-125.

53. Савченко А. М., Коротаєва І. Р. Аналіз кредиторської заборгованості на прикладі підприємства ПАТ «Монделіс Україна». *Modern Economics*. 2019. № 18. С. 174-180.
54. Тарасова О.В., Курдасова Н.О. Питання організації обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 3 (59). С. 158-161.
55. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Полтава : ПДАА, 2020. 430 с.
56. Терещенко М.К. Деякі аспекти удосконалення обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості підприємства. *Економічний вісник*. 2014. № 1. С. 107-113.
57. Фінансовий аналіз: навч. посібник / за заг. ред. Школьник І. О. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 368 с.
58. Хохлов М.П., Корнієнко О.С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 402-407.
59. Цивільний Кодекс України від 5.04.01 р. №2341 -III.
60. Ярошевська О.В., Зіборова Ю.Г., Маковецька А.С. Грошові розрахунки за товарними операціями. *Проблеми системного підходу в економіці* 2022. Вип. 2 (28). С. 126-130.

ДОДАТКИ

Додаток А

Статут ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

Додаток Б

Комплект фінансової звітності ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» за 2019 рік

Додаток В

Комплект фінансової звітності ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» за 2020 рік

Додаток Г

Комплект фінансової звітності ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ» за 2021 рік

Додаток Д

Місце розрахункових операцій в системі обліку

Додаток Е

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з покупцями та
замовниками

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Реалізована готова продукція (товари, роботи, послуги) покупцям за договірними цінами	36	701, 702, 703
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	701, 702, 703	641
3	Надійшла оплата від покупців та замовників на поточний рахунок чи в касу	311, 301	36
4	Проведено взаємозалік заборгованості за отриманим раніше авансом	681	36
5	Проведено взаємозалік заборгованості	63 (685)	36
6	Списана безнадійна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за рахунок резерву сумнівних боргів	38	36
7	Відображено відновлення в обліку дебіторської заборгованості, раніше списаної за рахунок резерву сумнівних боргів, у випадку поновлення платоспроможності дебіторів	36	716
8	Відображена операційна курсова різниця при перерахунку товарної дебіторської заборгованості: – при зростанні валютного курсу – при падінні валютного курсу	362 945	714 362
9	Отриманий вексель у рахунок погашення заборгованості покупців за товари, роботи, послуги	34, 182	36

Додаток Ж

Відображення операцій з обліку іншої поточної дебіторської заборгованості

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3	4
Облік розрахунків з авансів виданих			
1	Перерахований постачальникам та підрядникам аванс за виробничі запаси, товари, роботи, послуги з каси (поточного рахунку). Відображений податковий кредит з ПДВ	371 641	311 (301) 644
2	Проведений взаємозалік заборгованості з виданого раніше авансу	63 (685)	371
3	Повернутий виданий раніше аванс	311, (301)	371
Відображено видачу авансу, виданого працівнику на відрядження або на господарські потреби			
4	Відображено видачу авансу, виданого працівнику на відрядження або на господарські потреби	372	301 (311)
5	Видані під звіт грошові документи	372	30
6	Придбано підзвітною особою виробничі запаси, МШП, товари	20, 22, 28	372
7	Відображений податковий кредит з ПДВ	641	372
8	Наданий авансовий звіт підзвітної особи про фактично проведених відрядженнях, господарських витратах тощо	91, 92, 93, 94	372
9	Наданий авансовий звіт підзвітної особи про сплату періодичних видань на майбутній період	39	372
10	Повернутий залишок невикористаної підзвітною особою суми в касу чи на поточний рахунок	301 (311)	372
11	Відображено перевитрачання підзвітною особою сум понад встановленої норми	949	372
Облік розрахунків з нарахованих доходів			
12	Нараховані доходи у вигляді дивідендів по акціям, що належать підприємству	373	731
13	Нараховані доходи у вигляді процентів на залишки грошових коштів у банку	373	719
14	Нараховані доходи у вигляді процентів по облігаціям, депозитам; позикам, наданим іншим підприємствам; переданим у фінансову оренду необоротним активам тощо	373	732
15	Нараховані інші фінансові доходи (наприклад, роялті)	373	733
16	Отримані фінансові доходи на поточний рахунок чи в касу	311, (301)	373
17	Виплачені дивіденди акціями	373	14
Облік розрахунків за претензіями			
18	Пред'явлена претензія постачальникам, транспортним організаціям за порушення умов договорів тощо	374	63 (685)
19	Пред'явлена претензія постачальникам через брак	374	24
20	Пред'явлена претензія банку по помилково списаним грошовим коштам з поточного рахунку	311	374
21	Отримано грошові кошти в рахунок погашення заборгованості за претензію	301 (311)	374
22	Задоволена претензія шляхом додаткового постачання ТМЦ, що не надійшли раніше	20, 22, 28	374

1	2	3	4
23	Відображена сума претензій для погашення довгострокової дебіторської заборгованості при зверненні до суду	374	18
Облік розрахунків за відшкодуванням завданих збитків			
24	Віднесено на винну особу фактичну недостачу, що підлягає відшкодуванню	375	716
25	Списана нестача грошей у касі у нарахування винуватцю	375	301
26	Віднесена сума втрат по браку на винуватця	375	24
27	Проведені утримання із зарплати по заподіяним збиткам	661	375
28	Внесена готівка в касу чи на поточний рахунок в погашення заборгованості винуватця	301 (311)	375
29	Списана на витрати безнадійна дебіторська заборгованість винуватця при закінченні строку позовної давнини	944	375
Облік розрахунків з іншими дебіторами			
30	Нараховані доходи від передачі активів в операційну оренду	377	713
31	– Видана позика працівникам підприємства – Надана тимчасова фінансова допомога іншим організаціям	377	301 (311)
32	Переведена у склад поточної довгострокова дебіторська заборгованість, коли до строку її погашення залишилося менше 12 місяців	377	18
33	Відображений дохід від реалізації оборотних активів (виробничих запасів, МПП тощо)	377	712
34	Передані ТМЦ чи грошові кошти у спільну діяльність	377	20, 22, 26, 28, 301, 311
35	Відображено зарахування заборгованості раніше отриманого авансу	681	377
36	Проведені утримання з зарплати працівників у погашення заборгованості з позики, за товари в кредит, за виконавчими листами	661	371
37	Внесено гроші в касу (поточний рахунок) працівниками в погашення заборгованості з позики, за товари в кредит	301 (311)	377
38	Отримані грошові кошти від продажу оборотних активів	311, (301)	377

Додаток К

Кореспонденція рахунків з обліку довгострокової дебіторської заборгованості

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Видано довгострокову позику працівнику підприємства з каси (з поточного рахунку)	183	301 (311)
2	Передані у фінансову оренду основні засоби, нематеріальні активи та інші необоротні матеріальні активи	181	746, 712 (719)
3	Надана фінансова допомога іншим підприємствам, строком погашення більше 12 місяців	183	31
4	Отриманий довгостроковий вексель в оплату за реалізовані основні засоби, продукцію, роботи, послуги	182	36, 37
5	Переведена у склад поточної довгострокова дебіторська заборгованість, коли до її погашення залишається менш ніж 12 місяців	377	18
6	Включена до складу поточної дебіторська заборгованість орендаря за об'єкт фінансової оренди за звітний рік	377	181
7	Погашена довгострокова дебіторська заборгованість достроково	311 (301)	377
8	Списана довгострокова безнадійна заборгованість дебіторів	977	18
9	Відображена сума претензій для погашення довгострокової дебіторської заборгованості при зверненні до суду	374	18
10	Погашено працівником довгострокову позику основними засобами за домовленістю сторін	10	183
11	Утримано із заробітної плати працівника неповернуту довгострокову позику	66	183
12	Погашено неповернуту частину безпроцентної позики за рахунок прибутку підприємства	442	183

Додаток Л

Типова кореспонденція рахунків з обліку безнадійної заборгованості та резерву сумнівних боргів

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	Нарахований резерв сумнівних боргів	944	38
2	Списана безнадійна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за рахунок резерву сумнівних боргів	38	36
3	У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна сума заборгованості списана з активів на інші операційні витрати	944	36
4	Відображення дебіторської заборгованості за балансом	071	-
5	Сума відшкодування раніше списаної дебіторської заборгованості включена до складу інших операційних доходів (при відновленні платоспроможності боржника)	36	716
6	Сума дебіторської заборгованості списується з забалансового обліку	-	071
7	Погашення заборгованості боржником	301, 311	36
8	У випадку, коли резерв створюється під борг конкретного дебітора з урахуванням його платоспроможності, і потім заборгованість фактично погашається, списується сума створеного резерву	38	719
9	Списання поточної дебіторської заборгованості, не пов'язаної з реалізацією товарів, робіт, послуг, і визнаної безнадійною	944	37

Додаток М

Бухгалтерські проведення з обліку розрахунків з постачальниками у
ТОВ «ТРАНС-МАРКЕТ»

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Оплачено рахунки постачальників та підрядників:		
	- готівкою з каси	631	301
	- з поточного рахунку в національній валюті	631	311
	- акредитивами й чеками з розрахункових чекових книжок	631	313
	- видані короткострокові векселі	631	621
	- підзвітними особами	631	372
	- за рахунок кредитів банку (короткострокового, середньострокового, довгострокового)	631	50, 60
2	Залік сум у зменшення заборгованості перед постачальником за попередньо виданими авансами	631	371
3	Списано кредиторську заборгованість, за якою минув термін позовної давності	631	717
4	Оприбутковані товарно-матеріальні цінності, які надійшли: матеріали, паливо, будівельні матеріали, запасні частини, МШП:		
	- без ПДВ	20, 22	631
	- на суму ПДВ	641	631
5	Акцептовано рахунки за роботи та послуги:		
	- за ремонт основних засобів (поточниц та капітальний) без ПДВ	23	631
	- споживання на виробничі потреби води, газу, електроенергії, тепла	23	631
	- споживання на адміністративні потреби води, газу, електроенергії, тепла	92	631
	- на суму ПДВ	641	631
6	Акцептовано рахунки транспортної організації за доставку придбаних товарно матеріальних цінностей:		
	- без ПДВ	20, 22	631
	- на суму ПДВ	641	631
7	Придбано основні засоби:		
	- без ПДВ	152	631
	- на суму ПДВ	641	631
8	Пред'явлена претензія постачальника і підрядниками з відшкодування збитків	374	631
9	Повернення сум постачальниками та підрядниками	311	631

Додаток Н

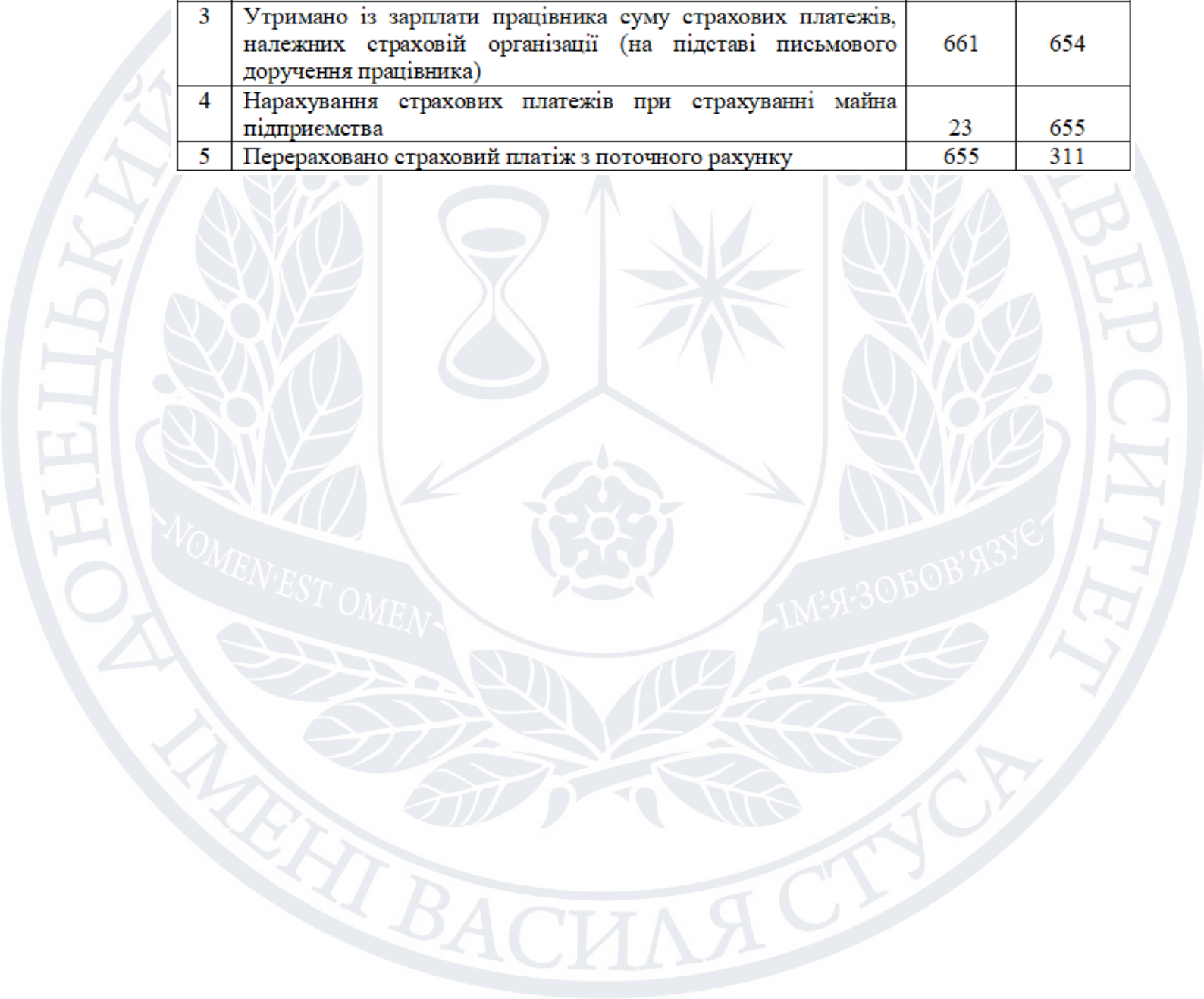
Типові господарські операції з обліку розрахунків за податками і
платежами у ТОВ «Транс-маркет»

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3	4
Податок на додану вартість			
Перша подія – відвантаження товарів покупцю			
1	Відвантажено товари покупцю, відображено дохід від реалізації	361	702
2	Відображено суму податкового зобов'язання з ПДВ за операцією	702	641
Перша подія – отримання коштів від покупця			
1	Одержано передоплату за товари	311	681
2	Відображено суму податкового зобов'язання з ПДВ за операцією	643	641
3	Відвантажено товари покупцю, відображено дохід від реалізації	361	702
4	Списано раніше відображену суму податкового зобов'язання з ПДВ за операцією	702	643
Коригування податкових зобов'язань з ПДВ при поверненні товарів від покупця			
1	Зменшено дохід від реалізації на суму товарної вартості	704	361
2	Відображено коригування податкового зобов'язання з ПДВ за операцією (методом «сторно»)	704	641
Перша подія – отримання від постачальника			
1	Отримано товари від постачальника	28	631
2	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ за операцією (за наявності податкової накладної)	641	631
При неотриманні від постачальника податкової накладної			
3	Відображено розрахунки з податкового кредиту на підставі товарних документів	644	631
4	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ при неотриманні податкової накладної	641	644
Перша подія – перерахування коштів постачальнику			
1	Здійснено авансовий платіж за товари	371	311
2	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ за операцією (за наявності податкової накладної)	641	644
3	Отримано товари від постачальників	28	631
4	Визнано зобов'язання перед постачальником на суму раніше відображено податкового кредиту з ПДВ	644	631
Інші податки і платежі			
1	Нарахований податок на прибуток	981	641
2	Нарахований податок з доходів фізичних осіб (ПДФО)	661	641
3	Нарахований військовий збір	661	642
4	Сплачено податки до бюджету	641	311

Додаток П

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків за страхуванням

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	Нараховано на фонд заробітної плати працівників єдиний соціальний внесок основних працівників, пов'язаних з організацією та управлінням виробництвом, амін-управлінському персоналу, працівникам, зайнятих збутом продукції	23, 91, 92, 93	651
2	Сплачено ЄСВ	651	311
3	Утримано із зарплати працівника суму страхових платежів, належних страховій організації (на підставі письмового доручення працівника)	661	654
4	Нарахування страхових платежів при страхуванні майна підприємства	23	655
5	Перераховано страховий платіж з поточного рахунку	655	311

Додаток Р

Кореспонденція рахунків, субрахунків з обліку розрахунків за виплатами працівникам

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Відображено нарахування заробітної плати, премій, доплат:		
	– працівникам, які здійснюють будівництво об'єктів основних засобів	151	661
	– робітникам, зайнятим придбанням (виготовленням) матеріальних необоротних активів	152, 153, 154, 155	661
	– працівникам, які здійснюють придбання запасів	20, 21, 22, 28	661
	– апарату управління дільницями	91	661
	– адміністративно-управлінського персоналу	92	661
	– працівникам відділу збуту	93	661
	– робітникам, зайнятим ліквідацією основних засобів підприємства	976	661
2	Нараховані відпускні за рахунок резерву відпусток	471	661
3	Нараховано допомогу з тимчасової непрацездатності за рахунок фонду соцстрахування	652	661
4	Нарахована сума матеріальної допомоги	949	661
5	Утримання із зарплати працівника суми ПДФО	661	641
6	Утримання із зарплати працівника суми військового збору	661	642
7	Утримана із зарплати працівника сума в погашення нестачі або у відшкодування збитку від псування матеріальних цінностей	661	375
8	Утримані з зарплати працівника аліменти	661	685
9	Утримана із зарплати працівника його заборгованість перед підприємством за не повністю витрачену отриману підзвітну суму	661	372
10	Утримання із зарплати працівника страхового внеску у випадку добровільного страхування	661	654
11	Утримання із зарплати працівника страхового внеску в разі добровільного страхування його майна	661	655
12	Утримання із зарплати працівника у погашення отриманої ним позики (частини позики)	661	377
13	Перераховано суми оплати праці працівникам на їхні особисті рахунки в банках	661	311
14	Відображено доход від списання кредиторської заборгованості з нарахованої заробітної плати	66	717

Додаток С

Запропоновані рахунки з обліку розрахунків з контрагентами

Синтетичні рахунки	Субрахунки	Аналітичні рахунки
1	2	3
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	361.1 «Поточна дебіторська заборгованість з вітчизняними покупцями»
		361.2 «Довгострокова дебіторська заборгованість з вітчизняними покупцями»
		361.3 «Безнадійна дебіторська заборгованість з вітчизняними покупцями»
	362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	362.1 «Поточна дебіторська заборгованість з іноземними покупцями»
		362.2 «Довгострокова дебіторська заборгованість з іноземними покупцями»
		362.3 «Безнадійна дебіторська заборгованість з іноземними покупцями»
	365 «Розрахунки з вітчизняними замовниками»	365.1 «Поточна дебіторська заборгованість з вітчизняними замовниками»
		365.2 «Довгострокова дебіторська заборгованість з вітчизняними замовниками»
		365.3 «Безнадійна дебіторська заборгованість з вітчизняними замовниками»
	366 «Розрахунки з іноземними замовниками»	366.1 «Поточна дебіторська заборгованість з іноземними замовниками»
		366.2 «Довгострокова дебіторська заборгованість з іноземними замовниками»
		366.3 «Безнадійна дебіторська заборгованість з іноземними замовниками»
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	371 «Розрахунки за виданими авансами»	371.1 «Розрахунки в національній валюті з різними дебіторами за виданими авансами»
		371.2 «Розрахунки в іноземній валюті з різними дебіторами за виданими авансами»
	374 «Розрахунки за претензіями»	374.1 «Розрахунки в національній валюті з різними дебіторами за претензіями»
		374.2 «Розрахунки в іноземній валюті з різними дебіторами за претензіями»
	377 «Розрахунки з різними дебіторами»	377.1 «Розрахунки в національній валюті з різними дебіторами»
		377.2 «Розрахунки в іноземній валюті з різними дебіторами»
63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	631.1 «Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати якої не настав»
		631.2 «Відстрочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»
		631.3 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»

Продовження додатку С

1	2	3
	632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»	632.1 «Заборгованість перед іноземними постачальниками, термін сплати якої не настав»
		632.2 «Відстрочена заборгованість перед іноземними постачальниками»
		632.3 «Прострочена заборгованість перед іноземними постачальниками»
	634 «Розрахунки з вітчизняними підрядниками»	634.1 «Заборгованість перед вітчизняними підрядниками, термін сплати якої не настав»
		634.2 «Відстрочена заборгованість перед вітчизняними підрядниками»
		634.3 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними підрядниками»
	635 «Розрахунки з іноземними підрядниками»	635.1 «Заборгованість перед іноземними підрядниками, термін сплати якої не настав»
		635.2 «Відстрочена заборгованість перед іноземними підрядниками»
		635.3 «Прострочена заборгованість перед іноземними підрядниками»
68 «Розрахунки за іншими операціями»	681 «Розрахунки за авансами одержаними»	681.1 «Розрахунки в національній валюті за авансами одержаними»
		681.2 «Розрахунки в іноземній валюті за авансами одержаними»
	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	685.1 «Розрахунки в національній валюті з іншими кредиторами»
		685.2 «Розрахунки в іноземній валюті з іншими кредиторами»

Додаток Т

Показники комплексного оцінювання дебіторської заборгованості

Показник	Порядок розрахунку за даними форм № 1, 2 (рядки, графи)
1. Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	Ф. № 2: 2000 Ф. № 1: $(1040, \text{сума із } 1125 \text{ по } 1155^1, \text{ гр.3} + 1040, \text{сума із } 1125 \text{ по } 1155^1, \text{ гр.4}) \div 2$
2. Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості, днів	$360 \div \text{коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості}$
Частка дебіторської заборгованості в майні, %	Ф. № 1: $(1040, \text{сума із } 1125 \text{ по } 1155^1) \times 100$ Ф. № 1: 1300
Частка поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах, %	Ф. № 1: $(\text{сума із } 1125 \text{ по } 1155^1) \times 100$ Ф. № 1: 1195
Коефіцієнт співвідношення поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості	Ф. № 1: $\frac{\text{сума із } 1125 \text{ по } 1155^1}{\text{сума із } 1610 \text{ по } 1650^2}$ Ф. № 1: $\frac{\text{сума із } 1125 \text{ по } 1155^1}{\text{сума із } 1610 \text{ по } 1650^2}$
Відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), %	Ф. № 1: $\frac{((1040, \text{сума із } 1125 \text{ по } 1155^1, \text{ гр.3} + 1040, \text{сума із } 1125 \text{ по } 1155^1, \text{ гр.4}) \div 2) \times 100}{\text{Ф. № 2: 2000}}$

1. Без урахування ряд. 1136.

2. Без урахування ряд. 1621. Включаючи додаткові статті: ряд. 1635, 1640, 1645, 1650